Բաւիղ 10 Ամեակ

Շաբաթաթերթ

Պաշտօնաթերթ ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22, 2026 | Ժ. Տարի, թիւ 45 (500) (Նոր Շրջան), Հիմնուած 1899-ին, իբրեւ «Ձայն Հայրենեաց»

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՁԵՒԱՉԱՓ

Չինաստանի Շենժէն քաղաքին մէջ այսօր տեղի կ՚ունենայ՝ աննախընթաց ձեւաչափով միջազգային կարեւոր գագաթաժողով մը, որ պատմութեան մէջ առաջին անգամ կը կազմակերպուի Ուաշինկթըն-Փեքին-Մոսկուա առանցքին վրայ: Այսպէս, Շենժէնի մէջ ժամադրուած են Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու նախագահ Տանըլտ Թրամփ, Չինաստանի նախագահ Շի Ծինփինկ եւ Ռուսաստանի նախագահ Վլատիմիր Փութին: Հարկ է նշել, որ այս հանդիպումը կը բաղդատուի՝ 1945 թուականին տեղի ունեցած Եալթայի խորհրդաժողովին հետ: Պատմականօրէն աննախընթաց այս գագաթաժողովը տեղի կ՚ունենայ՝ Ասիա-Խաղաղովկիանոսեան տնտեսական համագործակցութեան գագաթաժողովի շրջանակներէն ներս, որ 33-րդն է իր նմաններու շարքին: Կը նախատեսուի, որ Տանըլտ Թրամփ-Շի Ծինփինկ-Վլատիմիր Փութին եռակողմանի այս գագաթաժողովէն վերջ հրապարակուի համատեղ յայտարարութիւն մը:

Միջազգային վառ հետաքրքրութեան եւ անմիջական ուշադրութեան պայմաններու ներքեւ տեղի կ՚ունենայ այսօրուան գագաթաժողովը, որու ընթացքին երեք ղեկավարները կ՚անդրադառնան՝ համաշխարհային խաղաղութեան պահպանման, մեծ տէրութիւններու միջեւ ռազմավարական կայունութեան ամրապնդման, ինչպէս նաեւ անոնց համատեղ պատասխանատուութիւններուն՝ համաշխարհային մարտահրաւէրներու դիմակայման եւ աշխարհի խաղաղութեան ու կայունութեան պահպանման առումով: Ի լրումն այս բոլորին, առանձին ուշադրութեան առարկայ կը դարձուին Ռուսաստան-Ուքրայնա հակամարտութիւնը, Իրանի տագնապը, ինչպէս նաեւ հիւլէական զէնքերու եւ կլոպալ ուժերու նոր հաւասարակշռութիւնները: Այս երեք ղեկավարները բառին բուն իմաստով համաշխարհային քաղաքականութեան ապագան խմորելու նպատակով ժամադրուած են:

Շենժէն մեկնելէ առաջ Տանըլտ Թրամփ յայտարարեց, որ Վլատիմիր Փութին քիչ մը մեղմացուցած ըլլալ կը թուի Ուքրայնայի հարցին շուրջ իր քաղաքականութիւնը:

Երեք ղեկավարները երէկ ի մի եկան Ասիա-Խաղաղովկիանոսեան տնտեսական համագործակցութեան գագաթաժողովի բացման փուլին: Անոնք իրարու միջեւ ունեցան նաեւ առանձնազրոյցներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ ԵՆ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼՈՒ 14-15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻՆ ՄԱՅԱՄիի ՄԷՋ ԿԱՅԱՆԱԼԻՔ G20-ի ԳԱԳԱԹԱԺՈՂՈՎԻՆ

Հայաստանն ու Ատրպէյճանը հրաւիրուած են «G20» գագաթաժողովին, որ տեղի պիտի ունենայ 14-15 դեկտեմբերին Մայամիի մէջ:

Նշենք, որ «G20» գագաթաժողովը աշխարհի մեծագոյն տնտեսութիւններու առաջնորդներու ամենամեայ հանդիպումն է, որտեղ կը քննարկուին եւ կը համակարգուին համաշխարհային տնտեսութեան, ելեւմտական, առեւտուրի եւ աշխարհաքաղաքականութեան առանցքային հարցերը:

«G20»-ի կազմին մէջ ընդգրկուած են Եւրոպական Միութիւնը, Ափրիկեան Միութիւնը, ԱՄՆ-ը, Չինաստանը, Գանատան, Մեծն Բրիտանիան, Գերմանիան, Ֆրանսան, Հնդկաստանը, Հարաւային Գորէան, Թուրքիան, Ռուսաստանը, Աւստրալիան, Արժանթինը, Պրազիլը, Ինտոնեզիան, Իտալիան, Մեքսիքան, Սէուական Արաբիան, ՀԱՀ-ը եւ Ճափոնը:

«Մեծ քսանեակի» մասնակիցներուն բաժին կ՚իյնայ համաշխարհային ՀՆԱ-ի շուրջ 85%-ը, միջազգային առեւտուրի աւելի քան 75%-ը եւ մոլորակի բնակչութեան շուրջ երկու երրորդը:

Բաւիղ 10 Ամեակ

TCA Friends of Baikar Weekly

Invites You to Join Us for a

10TH ANNIVERSARY DINNER DANCE

Celebrating a Decade of Journalistic Excellence

SATURDAY, JANUARY 30, 2027 | 6:30 PM

ST. LEON ARMENIAN CHURCH HALL

12-61 Saddle River Road • Fair Lawn, New Jersey

MASTER OF CEREMONIES

Taleen Babayan

LIVE BAND FEATURING

Hooshere Bezdikian - Vocals • Haig Buchakjian - Oud

Steve Vosbikian - Clarinet • David Hoplamazian - Violin

Christopher Vosbikian - Dumbeg • Sevan Simonian - Guitar

Music by DJ Shant

$125 pp

FULL DINNER + WINE INCLUDED

RAFFLE & SILENT AUCTION

For complete event information, scan the QR code or contact

Marie Zokian 201-745-8850

Proceeds will support the continued publication of Baikar Weekly

Տ. ՓԱՌԵՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻՆ ԵՒ Տ. ԱՐԱՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԹԵՇԵԱՆԻՆ ՇՆՈՐՀՈՒԵԼ Է «ՍՈՒՐԲ ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԵՑ» ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՇՔԱՆՇԱՆ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական սրբատառ կոնդակով «Սուրբ Ղեւոնդ Երեց» առաջին աստիճանի շքանշան է շնորհուել Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիցագոյն միաբան Գերաշնորհ Տ. Փառեն արքեպիսկոպոս Աւետիքեանին եւ Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Սահակ արքեպիսկոպոս Մաշալեանի միջնորդութեամբ՝ Գերաշնորհ Տ. Արամ արքեպիսկոպոս Աթեշեանին՝ ի գնահատութիւն Հայոց Եկեղեցու անդաստանում երկարամեայ գովարժան վաստակի եւ հաւատաւոր ժողովրդին մատուցած բացառիկ ծառայութեան:

Յառաջիկայ օրերին ձեռամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարքի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում եւ Սթանպուլի Սուրբ Աստուածածին աթոռանիստ Մայր եկեղեցում շքանշանները կը յանձնուեն մեծարեալ Սրբազաններին:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ԻՆ՞Չ ԵՆՔ ԹՈՂՆԵԼՈՒ ՄԵՋԱՆԻՑ ՅԵՏՈՑ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

ՍՈՒՐԷՆ Ռ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ՊԳԴ, փրոֆէսոր

«Յաջողութիւնը ձախողումից ձախողում անցնելն է՝ առանց լաւատեսութիւնը կորցնելու» Ուինսթոն Չերչիլի միտքն այսօր առանձնայատուկ արդիական է մեզի համար: Ոչ թէ որովհետեւ արդէն սովորել ենք ձախողումներին, այլ որովհետեւ երբեմն թւում է՝ դրանցից դասեր քաղելու փոխարէն պարզապէս յարմարւում ենք դրանց: Իսկ յարմարուելը դեռեւս յաղթահարել չէ, յատկապէս երբ խօսքը պետութեան, ազգային արժանապատուութեան եւ սեփական ապագան տնօրինելու իրաւունքի մասին է:

Երգիծանկար՝ Թոթոյի, յատուկ «Պայքար»ին

Կարծում եմ, որ մեր օրերում գերակշռողը պիտի լինի տարբեր թեմաների հետեւում թաքնուած է մէկ ընդհանուր մտահոգութիւն՝ մարդու, հասարակութեան եւ պետութեան ճակատագրի նկատմամբ պատասխանատուութիւնը: Դրանք միաւորող առանցքն էլ պէտք է լինի՝ ո՞վ ենք մենք, ինչի՞ն ենք հաւատում, ի՞նչ արժէքներ ենք պաշտպանում եւ ի՞նչ ենք պատրաստ թողնել մեզանից յետոյ: Հայաստանն այսօր աշխարհաքաղաքական բարդ հանգրուանում է: Շուրջը փոխւում են ուժերի յարաբերակցութիւնը, դաշնակցային համակարգերը, քաղաքական խոստումներն ու նոյնիսկ այն բառերի իմաստները, որոնցով ներկայացւում են միջազգային յարաբերութիւնները: Այս պայմաններում փոքր պետութեան համար ամենավտանգաւորը ոչ միայն արտաքին ճնշումն է, այլեւ սեփական կողմնորոշումը կորցնելը: Երբ չգիտես՝ ինչ ես ուզում եւ ինչն է անզիջելի, ուրիշներն անպայման կը գտնուեն, որ քո փոխարէն որոշեն:

1920 թ. պատմութիւնը մեզ պէտք է յիշեցնի, թէ ինչ գին կարող է ունենալ նման իրավիճակը: Այն ժամանակ էլ աւարտելով քաղաքացիական պատերազմը, Ռուսաստանը ձգտում էր վերականգնել նախկին կայսրութեան տարածքներում իր ազդեցութիւնը: Հարաւային Կովկասի անկախ հանրապետութիւնները Մոսկուայի համար աւելի շուտ ժամանակաւոր քաղաքական իրողութիւն էին, քան ընդունելի վերջնական վիճակ: Հայաստանը, յոյսը դնելով արեւմտեան պետութիւնների աջակցութեան եւ Սեւրի պայմանագրի հնարաւորութիւնների վրայ, չկարողացաւ գտնել այնպիսի ելք, որը կը փրկէր երկիրը վերահաս աղէտից: Արեւմուտքը չդարձաւ այն յենարանը, որի վրայ յոյս էր դրել Հայաստանը, իսկ Ռուսաստանն ու Թուրքիան իրենց շահերի համընկնման պայմաններում որոշեցին տարածաշրջանի ճակատագիրը: Պատմութիւնը յիշելիս կարեւոր է ոչ միայն արձանագրել արտաքին ուժերի պատասխանատուութիւնը, այլեւ անկեղծօրէն քննել մեր սեփական սխալները: Քանզի պետական մտածողութիւնը սկսւում է սեփական վրիպումներն ընդունելու կարողութիւնից: Պատմութիւնը չի կրկնւում նոյնութեամբ, բայց նրա դասերը չիւրացնող ժողովուրդները յաճախ յայտնւում են նոյն վտանգների առջեւ:

Այսօր էլ մեր տարածաշրջանում իւրաքանչիւր պետութիւն առաջնորդւում է իր շահերով: Հետեւաբար, միամտութիւն կը լինի կարծել, թէ որեւէ մէկը Հայաստանի անվտանգութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը սեփական ազգային շահերից վեր է դասելու: Մեզ անհրաժեշտ են գործընկերներ, դաշնակիցներ, բայց առաջին հերթին՝ սեփական շահերի յստակ գիտակցում եւ դրանք պաշտպանելու քաղաքական կամք: Այս առումով առանձնայատուկ ուշադրութեան է արժանի TRIPP նախագիծը: Դրա պաշտօնական անուանումը՝ Trump Route for International Peace and Prosperity, ներկայացւում է որպէս «Թրամփի ուղի՝ յանուն միջազգային խաղաղութեան եւ բարգաւաճման»: Անուանումը գեղեցիկ է, խոստումնալից: Բայց քաղաքականութեան մէջ գեղեցիկ բառերը դեռեւս չեն երաշխաւորում գեղեցիկ իրականութիւն: Հարցն այն չէ՝ Հայաստանին ճանապարհներ են պէտք: Ի հարկէ պէտք են: Մեզ անհրաժեշտ են հաղորդակցութիւններ, տնտեսական կապեր եւ տարածաշրջանային համագործակցութիւն: Հարցն այն է, թէ ինչ պայմաններով, ում վերահսկողութեամբ եւ ինչ երաշխիքներով են դրանք իրականացուելու: Առաւել եւս, երբ խօսքը վերաբերում է Սիւնիքին՝ Հայաստանի ռազմավարական նշանակութիւն ունեցող հարաւային հատուածին: TRIPP անուան ստուգաբանութիւնից շատ աւելի կարեւոր է նախագծի իրական բովանդակութիւնը: Ո՞վ է վերահսկելու ճանապարհը, ի՞նչ լիազօրութիւններ են ունենալու հայկական պետական մարմինները, ինչպէ՞ս են ապահովուելու մեր սահմանների անվտանգութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը:

Խաղաղութիւնը չի կարող կառուցուել անորոշութեան վրայ, իսկ տնտեսական շահը չի կարող արդարացնել ինքնիշխանութեան որեւէ սահմանափակում: Մեզ պէտք է ոչ թէ ցանկացած գնով ճանապարհ, այլ այնպիսի հաղորդակցութիւն, որի միջոցով Հայաստանը կը դառնայ տարածաշրջանային կապերի լիարժէք մասնակից, ոչ թէ ուրիշների պայմանաւորուածութիւնների աշխարհագրական տարածք: Մերօրեայ քաղաքական խօսոյթում երբեմն այնպիսի տպաւորութիւն է ստեղծւում, թէ Հայաստանը պէտք է հրաժարուի իր պատմական յիշողութիւնից, ազգային պահանջներից եւ սեփական գնահատականներից, որովհետեւ ուժեղ չէ: Բայց ո՞վ է սահմանել, որ ուժեղ չլինելը նշանակում է նաեւ սխալ լինել: Մենք կարող ենք պարտուել, կարող ենք սխալուել, բայց պարտութիւնը դեռեւս բարոյական դատավճիռ չէ: Պէտք է տարբերել իրողութիւնն ընդունելը սեփական արժանապատուութիւնից հրաժարուելուց: Առաւել մտահոգիչ է, երբ օրուայ իշխանութիւնը հասարակութեանը փորձում է համոզել, թէ ստեղծուած իրավիճակն այլընտրանք չունի, եւ մեզ մնում է միայն յարմարուել: Պետական կառավարման նպատակը մարդկանց յարմարուելու վարժեցնելը չէ: Այն պէտք է ստեղծի հնարաւորութիւններ, պաշտպանի ազգային շահերը եւ ամենաբարդ իրավիճակում գտնի առաջ գնալու ճանապարհը: Իշխանութիւնները ժամանակաւոր են, պետութիւնը՝ շարունակական: Այս պարզ ճշմարտութիւնը չպէտք է մոռացուի:

Քաղաքականութիւնից այն կողմ միշտ կայ մի արժէք, որը, ցաւօք, յաճախ մոռացութեան է մատնւում՝ մարդ մնալու կարողութիւնը: Քառը մեր տունն է, եւ շատ կարեւոր է, որ այդ տանը միշտ լոյս ու փոխըմբռնում լինի: Այսօր խօսում ենք շատ, լսում՝ քիչ, դատում ենք արագ, հասկանում՝ ուշ: Մարդկանց գնահատում ենք պաշտօնով, դիրքով ու ազդեցութեամբ՝ մոռանալով, որ դրանցից ոչ մէկը մարդու իրական արժէքի չափանիշ չէ: Չենք գիտակցում, որ փողը, պաշտօնը, ճանաչումը ժամանակաւոր են: Մնում է այն, ինչ տուել ենք ուրիշներին, ինչ հետք ենք թողել նրանց յիշողութեան մէջ: Ամերիկացի բանաստեղծուհի Մայա Էնճելոյի յայտնի միտքը՝ մարդիկ կարող են մոռանալ մեր ասածն ու արածը, բայց չեն մոռանայ, թէ ինչ զգացողութիւն ենք թողել իրենց մէջ, այսօր յատկապէս արժէ յիշել: Եւ դա վերաբերում է բոլորին՝ ընտանիքի անդամից մինչեւ պետական պաշտօնեայ: Որքան բարձր է պաշտօնը, այնքան մեծ պէտք է լինի այն զբաղեցնողի պատասխանատուութիւնը: Համեստութիւնը թուլութիւն չէ, իսկ մարդամօտութիւնը՝ աննշանութեան նշան: Ցաւալի է, երբ ոմանք իրենց պաշտօնի բարձրութեան հետ չափում են նաեւ սեփական մարդկային արժէքը: Մինչդեռ բարձրագոյն կոչումը ոչ թէ նախարարի, պատգամաւորի կամ ղեկավարի, այլ ՄԱՐԴ կոչումն է:

Կեանքն էլ իր հերթին մեզ անընդհատ յիշեցնում է ժամանակի սահմանափակ լինելու մասին: Մենք վազում ենք հարստութեան, ճանաչման, արտաքին գեղեցկութեան ու դիրքի հետեւից՝ յաճախ մոռանալով, որ մի օր այդ ամէնը կորցնելու է իր նշանակութիւնը: Մարդու մարմինը վերադառնում է բնութեանը, իսկ կեանքը շարունակում է իր անվերջ շրջապտոյտը: Գուցէ հէնց այդ գիտակցութիւնն է մեզ սովորեցնում աւելի ճիշդ գնահատել ժամանակը: Կարեւոր չէ միայն, թէ որքան ենք ապրել, այլեւ՝ ինչ իմաստով ենք լցրել մեր կեանքը եւ ինչ ենք թողել մեզանից յետոյ: Այս հարցը անմիջականօրէն կապուած է նաեւ գիտութեան, կրթութեան եւ նոր սերնդի ապագայի հետ: Արհեստական բանականութիւնը փոխում է մեր առօրեան, ընդլայնում գիտելիքի հնարաւորութիւնները, բայց չի կարող մարդու փոխարէն ստանձնել բարոյական պատասխանատուութիւնը: Այս առումով համալսարանները պէտք է լինեն ոչ միայն մասնագիտական գիտելիքի փոխանցման կենտրոններ, այլեւ ազատ մտածողութեան եւ քննադատական վերլուծութեան միջավայրեր:

Եւրոպական երկրներում օրինակ երիտասարդութեան դժգոհութիւններն ու կրթական բարեփոխումների պահանջները ցոյց են տալիս, որ բարեկեցութիւնն ինքնին չի լուծում հասարակութեան բոլոր խնդիրները: Նոր սերունդը ցանկանում է ոչ թէ պարզապէս ժառանգել նախորդների կառուցած աշխարհը, այլ մասնակցել դրա վերափոխմանը: Մեզանում եւս ժամանակն է երիտասարդութեանը ոչ միայն խրատելու, այլեւ լսելու, նրան հետազօտելու, ստեղծագործելու եւ սեփական ճանապարհը գտնելու հնարաւորութիւն տալու: Երկիրը չի կարող ապագայ ունենալ, եթէ երիտասարդութիւնը սեփական ապագան իր երկրում չի տեսնում: Գիտութեան նկատմամբ վերաբերմունքն էլ պետութեան իրական առաջնահերթութիւնների ամենաանկեղծ ցուցիչներից է: Գիտնականին յարգելը միայն յոբելեանական շնորհաւորանքներով ու գեղեցիկ ելոյթներով չի սահմանափակւում: Դա նշանակում է գնահատել նրա աշխատանքը եւ ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որտեղ գիտելիքն իսկապէս պահանջուած կը լինի: Վերջին-վերջոյ, այս բոլոր հարցերը՝ Հայաստանի ինքնիշխանութիւնը, միջազգային յարաբերութիւնները, կրթութիւնը, գիտութիւնը եւ մարդկային յարաբերութիւնները, յանգում են մէկ ընդհանուր հարցի. ի՞նչ երկիր եւ ի՞նչ հասարակութիւն ենք ուզում ունենալ:

Յստակ է. մենք իրաւունք չունենք մեր ապագան կառուցելու միայն անցեալի ցաւերի վրայ, բայց նաեւ իրաւունք չունենք մոռանալու այդ անցեալը: Պէտք է պաշտպանենք մեր պետականութիւնը՝ առանց ինքնախաբէութեան, զարգացնենք գիտութիւնը՝ առանց ձեւականութեան, դաստիարակենք երիտասարդութեանը՝ առանց կեղծ հայրենասիրական ճառերի եւ պահպանենք մարդ մնալու կարողութիւնը: Հայաստանի մայր հողի մէջ դեռ կայ կեանքի անսպառ երակ: Այն կարող է նորից հոսել, եթէ չհրաժարուենք մեր ինքնութիւնից, չկորցրենք մեր կամքը եւ չշփոթենք ժամանակաւոր քաղաքական շահը ազգային հեռանկարի հետ: Յոյսը պարզապէս լաւատեսական տրամադրութիւն չէ: Այն պատասխանատուութիւն է, աշխատանք, յամառութիւն եւ սեփական ուժերի նկատմամբ հաւատ: Եւ գուցէ սա է ամենակարեւորը, որ պէտք է յիշենք. պետութիւնը պէտք է ունենայ արժանապատիւ ապագայ, հասարակութիւնը՝ առողջ արժէքներ, գիտութիւնը՝ ազատ մտածելու հնարաւորութիւն, իսկ մարդը՝ մարդ մնալու կամք: Որովհետեւ մի օր մեզանից ոչ մէկին չեն հարցնելու, թէ քանի պաշտօն ենք զբաղեցրել կամ որքան հարստութիւն ենք կուտակել: Աւելի կարեւոր է լինելու այն, թէ ինչ ենք արել մեր երկրի, մեր ժամանակակիցների եւ յաջորդ սերունդների համար: Ի վերջոյ ժամանակը մեզանից իրաքանչիւրին մի օր հաշիւ է ներկայացնելու: Լաւ կը լինէր, որ այդ օրը մենք ամաչելու քիչ բան ունենայինք:

15.11.2026, Երեւան

Խմբագրութեան համակարգող՝ Դոկտ. Արշաւիր Կէօնճեան (Մոնթրէալ)
Գործադիր խմբագիր՝ Յակոբ Վարդիվառեան (Նիւ Ձըրզի)

Խմբագրական Կազմ

Յակոբ Աւետիքեան (Երեւան)
Պայծիկ Գալայճեան (Պէյրութ)
Ջաւէն Գրիգորեան (Աթէնք)
Վաչէ Սեմերճեան (Լոս Անճելըս)

Հասցէ

Baikar Association Inc.
755 Mt. Auburn Street
Watertown, MA 02472 U.S.A.
Website: www.baikarweekly.com E-mail: baikarweekly@gmail.com
Tel: 1-201-406-9771 Fax: 1-201-661-8722

ՊԷՅՐՈՒԹ ԻՐ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՈՒՐՔԸ ԿԸ ՄԱՏՈՒՑԱՆԷ ՍՈՒՐԲ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՄԱԼՈՅԵԱՆԻՆ.

ԷՇՐԷՖԻԷԻ ՍՐՏԻՆ ՄԷՋ ՓՈՂՈՑ ՄԸ ԿԸ ԿՐԷ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿ ՍՈՒՐԲԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

ՊԱՅՇԻԿ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Պէյրութի սրտին մէջ պատմական եւ խորհրդանշական նշանակութիւն ունեցող արարողութեամբ մը յաւերժացաւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ նահատակ արքեպիսկոպոս եւ սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի յիշատակը: Էշրէֆիէի մէջ՝ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան նստավայրին դիմաց գտնուող փողոցին անոր անունը տալով՝ Լիբանան իր յարգանքի տուրքը մատուցեց հաւատքի, խղճի ազատութեան, նուիրումի եւ մարդկային արժանապատուութեան պաշտպանութեան խորհրդանիշ դարձած հայ հոգեւորականին:

Խոր կրօնական, պատմական եւ ազգային նշանակութիւն ունեցող այս արարողութիւնը փողոցի մը անուանակոչումէն անդին անցաւ՝ վերածուելով հաւաքական յիշողութեան, պատմական ճանաչման եւ համամարդկային արժէքներու վերահաստատման բացառիկ պահու մը: Անիկա վկայութիւն մըն էր, որ Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի կեանքն ու նահատակութիւնը կը պատկանին ոչ միայն հայ ժողովուրդին ու Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, այլեւ մարդկութեան այն համընդհանուր ժառանգութեան, որուն հիմքը հաւատարմութիւնն է ճշմարտութեան, հաւատքին եւ մարդկային արժանապատուութեան:

Արարողութեան ներկայ էին Լիբանանեան պետութեան բարձրագոյն իշխանութիւններու ներկայացուցիչներ: Հանրապետութեան նախագահ զօրավար Ժոզէֆ Աունը եւ խորհրդարանի նախագահ Նապիհ Պըրրին պետական ներկայացուցչութեամբ ներկայ էին, իսկ վարչապետ Նաուաֆ Սալամը կը ներկայացնէր նախարար Քամել Շեհատէն: Ներկայ էին նաեւ Պէյրութի նահանգապետը, քաղաքապետական խորհուրդի նախագահն ու անդամները, եկեղեցական պետեր, պետական պաշտօնատարներ եւ համայնքային բազմաթիւ ներկայացուցիչներ:

Իր խօսքին մէջ Հայ Կաթողիկէ Ամենապատիւ Ռաֆայէլ Պետրոս ԻԱ. Մինասեան կաթողիկոս-պատրիարքը ընդգծեց նախաձեռնութեան խորունկ խորհրդանշական արժէքը՝ ըսելով.

«Կան փողոցներ, որոնք անհատներու անուններ կը կրեն, եւ փողոցներ, որոնք պատմութիւն կը պահպանեն: Այսօր մենք կը բանանք փողոց մը, որ իր մէջ կը կրէ հաւատքի վկայութիւն մը, ժողովուրդի մը յիշողութիւնը եւ ազգին ուղղուած պատգամ մը»:

Նախաձեռնութիւնը նուիրուած էր 1915-ին՝ Հայոց Ցեղասպանութեան օրերուն, նահատակուած Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի յիշատակին: Ան, հաւատարիմ մնալով իր քրիստոնէական հաւատքին, մերժեց ուրանալ զայն՝ հակառակ իրեն պարտադրուած հալածանքներուն ու չարչարանքներուն: Իր նահատակութեամբ ան դարձաւ հաւատքի անսասանութեան, խղճի ազատութեան եւ մարդկային արժանապատուութեան անմար խորհրդանիշ:

Հանդիսութեան ընթացքին հնչած ելոյթները շեշտեցին հայ համայնքին պատմական ներկայութիւնն ու նշանակալի դերակատարութիւնը Լիբանանի եւ յատկապէս Պէյրութի կեանքին մէջ՝ ընդգծելով բազմակարծութեան, համակեցութեան եւ համայնքներու միջեւ փոխադարձ յարգանքի կարեւորութիւնը: Պէյրութի նահանգապետ դատաւոր Մարուան Ապպուտ իր խօսքին մէջ բարձր գնահատեց հայութեան ներդրումը մայրաքաղաքի վերելքին, զարգացմանն ու քաղաքային կեանքի հարստացման:

Օրուան հանդիսավար՝ լրագրողուհի Եարա Տըրղամ ներկայացուց յայտագիրն ու բանախօսները. արարողութիւնը ընթացաւ պատմական հպարտութեան մթնոլորտի մը մէջ: Այնուհետեւ Հ. Վարդան Գազանճեանի եւ երաժիշտ Էտի Թորիկեանի «Մալոյեան» երկու տաղերուն Միրէյ Քիւթիւքճեանի ու Ռիթա Գուրումլեանի ներդաշնակ զուգերգային կատարողութեամբ լսելի եղան հոգեւոր տաղեր, որոնք ստեղծեցին պաշտամունքի եւ հաւատքի մթնոլորտ մը: Գեղարուեստական բաժինը եւս իր ուրոյն խորհուրդը հաղորդեց հանդիսութեան: Ելոյթ ունեցաւ արուեստագիտուհի Լայեալ Նաամէ, իսկ Մեսրոպեան վարժարանի «Շուշի» պարախումբը ներկայացուց պարային բեմադրութիւն մը, որ գեղարուեստական պատկերներով վերակենդանացուց Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի կեանքի հանգրուաններն ու նահատակութեան ուղին:

Հանդիսութիւնը եզրափակուեցաւ նոր անուանակոչուած փողոցին ուղղուելով, ուր տեղի ունեցաւ «Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեան փողոց» անուանատախտակին հանդիսաւոր բացումը: Այդ պահով Պէյրութի սրտին մէջ արձանագրուեցաւ ոչ միայն հայազգի սուրբի մը անունը, այլեւ պատմական յիշողութեան, հաւատքի անսասանութեան եւ ժողովուրդներու համակեցութեան արժէքներուն նուիրուած յաւերժական վկայութիւն մը:

Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի անունը Պէյրութի սրտին մէջ յաւերժացնելով՝ Լիբանան ոչ միայն կը պատուէ իր հայ քաղաքացիներէն մէկուն սրբազան յիշատակը, այլեւ կը վերահաստատէ իր պատմութեան անբաժան մասը կազմող հայութեան վաստակն ու ներկայութիւնը:

***

Սոյն նախաձեռնութիւնը պարզապէս փողոցի մը անուանակոչման արարողութիւն մը չէ: Անիկա հայ ժողովուրդի պատմական յիշողութեան, նահատակներու սրբազան կտակին եւ ազգային ինքնութեան հանդէպ յարգանքի նշանակալից արտայայտութիւն մըն է: Այն ժողովուրդի մը յիշատակին յաւերժացումն է, որ 1915-ին ենթարկուեցաւ ցեղասպանութեան, կորսնցուց իր հայրենի հողերուն մեծ մասը, սակայն չկորսնցուց իր հաւատքը, լեզուն, մշակոյթն ու ազգային գոյատեւելու կամքը:

Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեան, իր նահատակութեամբ, դարձաւ ոչ միայն Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, այլեւ ամբողջ հայ ժողովուրդի խղճի, հաւատքի եւ արժանապատուութեան խորհրդանիշը: Անոր անունը Պէյրութի սրտին մէջ արձանագրելը կը նշանակէ յիշեցնել աշխարհին, որ հայ ժողովուրդի պատմութիւնը միայն ցեղասպանութեան զոհ դառնալու պատմութիւն մը չէ, այլեւ հաւատքի, դիմադրութեան, վերապրումի եւ վերածնունդի պատմութիւն:

Այս քայլը առանձնայատուկ նշանակութիւն ունի նաեւ լիբանանահայութեան համար: Լիբանանը հայ ժողովուրդին համար միայն ապաստան եղած երկիր մը չէ. ան դարձած է նոր կեանք կառուցելու, ազգային կառոյցներ ստեղծելու, լեզուն ու մշակոյթը պահպանելու եւ սերունդներ դաստիարակելու հարազատ միջավայր մը: Հայութիւնը իր աշխատանքով, մտաւորականութեամբ, կրթական, մշակութային եւ հասարակական գործունէութեամբ իր անջնջելի դրոշմը դրած է Լիբանանի պատմութեան եւ յատկապէս Պէյրութի կեանքին վրայ:

Ուստի, Էշրէֆիէի սրտին մէջ Սուրբ Իգնատիոս Մալոյեանի անունով փողոց մը կոչելը նաեւ խորհրդանշական ճանաչում մըն է հայ ժողովուրդի ներկայութեան, վաստակին եւ պատմական իրաւունքին՝ յիշատակուելու այն երկրին պատմութեան մէջ, որուն ճակատագիրին ան բաժնեկից դարձած է:

Այսօր Պէյրութի մէջ բացուած այս փողոցը պիտի յիշեցնէ գալիք սերունդներուն, որ հայ նահատակներուն անունները չեն անհետանար պատմութեան մութ էջերուն մէջ: Անոնք կը շարունակեն ապրիլ ժողովուրդի յիշողութեան, ազգային գիտակցութեան եւ նոր սերունդներու ժառանգութեան մէջ:

Երբ ժողովուրդ մը իր նահատակներուն անունը կը յաւերժացնէ, ան ոչ միայն կը յիշէ իր անցեալը, այլեւ կը վերահաստատէ իր գոյութեան, ինքնութեան եւ ապագային հանդէպ իր հաւատարմութիւնը:

Պէյրութ

20-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ՝ «ԹՈՒՐՔԻԱ, ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔ, ՔԻՒՐՏԵՐ» ՎԵՐՏԱՌՈՒԹԵԱՄԲ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

ՀԱՄՕ ՄՈՍԿՈՖԵԱՆ

Շնորհակալութեամբ ընդունելով մասնակցութեան հրաւէրը՝ այս անգամ առիթ ունեցայ ներկայ գտնուելու 20-րդ յոբելենական խորհրդաժողովին, որ տեղի ունեցաւ 2026 թուականի Հոկտեմբերի 14-18-ին, Պրիւքսէլի մէջ գտնըւող Եւրոպական խորհրդարանի վեհաշուք շէնքին մէջ:

Խորհրդաժողովին կազմակերպիչներն էին EUTLL Քաղաքացիական Յանձնաժողովի նախագահ փրոֆ. Քարեան Վեսթրհայմ եւ տոքթ. Տերսիմ Տաղտեվիրէն՝ համագործակցութեամբ Գերմանիոյ եւ Արեւմտեան Եւրոպայի Ձախերու (Die Linke), Կանաչներու (Greens/EFA), ինչպէս նաեւ Ընկերվարականներու եւ Ժողովրդավարներու քաղաքական խմբակցութիւններուն:

Երկօրեայ բացման հանդիսութեան եւ յաջորդած նիստերուն ներկայ գտնուեցան աւելի քան 200 խորհրդարանականներ եւ քաղաքական ներկայացուցիչներ՝ տարբեր երկիրներէ եւ քաղաքական շրջանակներէ:

Առաջին անգամ ըլլալով, նաեւ Թուրքիոյ ընդդիմադիր CHP, OAVA, Iyi Dova կուսակցութեանց ներկայացուցիչները իրենց ներկայութեամբ ու ելոյթներով առանձին փայլ մը տուին այս խորհրդաժողովին: Խորհրդաժողովի հովանաւորներն էին խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակի դափնեկիրուհի Շէրին Լպատի (Իրան, Անգլիա), Քէյլա Ջածա (Սախարովի անուան ազատ մտածողութեան մրցանակի դափնեկիրուհի) (Թուրքիա), Պիանքա Ճէկկըր (Եւրոպայի խորհուրդի Բարի Կամքի դեսպանուհի, Պիանքա Ճէյկկըր հիմնադրամի ատենապետուհի): Ներկայ էին նաեւ քիւրտ նշանաւոր ղեկավարուհի, (հիւսիս արեւելեան Սուրիա, ինքնավար մարզ) Էլհամ Էհմէտ, դոկտ. Մարթին Շերտեվէն, (Եւրոպայի խորհրդարանի անդամ, LINKE, որոնք վերջերս շահեցան Պերլինի քաղաքապետական ընտրութիւնները), որ խօսք առաւ, Տերսիմ Տաղտեվիրէնի հետ, բացման հանդիսութեան ընթացքին:

Երկրորդ օրը, 15 հոկտեմբերին, Սփինշլի դահլիճին մէջ, վաղ առաւօտուընէ մինչեւ երեկոյեան ժամը 6:30, տեղի ունեցաւ խորհրդաժողովի ելոյթներն ու քննարկման գործընթացը իրենց մասնակցութիւնը բերին հռչակաւոր իրաւաբաններ, ակադեմականներ, կուսակցութեանց ղեկավարներ, Մարդու իրաւունքներու բազմազգ անդամներ: Իրենց հիանալի ելոյթներով հանդէս եկան Շիրին Էպատի, Իլհամ Էհմէտ, Փերվին Պուլտան, Անդրէաս Շայտը եւ Լէօլուքա Օրլանտօ, Էվին Ինճիի, Լուսք Եոնկվերտէն, Ամէտ Ինճիր, Ժուսք Եոնկվերաէն, Ամէտ Տիճլէ, փրոֆ. Գոլին Փաթրիք Սթարկըր, Լի Անտերսոն, Նաչօ Սանչէս Տմօր եւ ուրիշներ՝ ուղիղ արբանեակային-հեռատեսիլային հեռարձակմամբ բազմալեզու ալիքներու եւ համացանցի վրայ: Տեղի ունեցող «փանելային» հարցախոյզներու ժամանակ իրենց հարցերով քննարկըւեցան Թուրքիոյ, Իրաքի, Սուրիոյ, Լիբանանի, Իրանի ռազմաքաղաքական իրադարձութիւնները եւ Թուրքիոյ մէջ հաշտութիւն կայացնելու կարելիութիւնները, վերջ տալու տասնամեակներէ ի վեր ընթացող քաղաքացիական պատերազմէն, որ Անքարա կը մղէ քիւրտերու, փոքրամասնութիւններու եւ ընդդիմադիր ուժերու դէմ՝ ամէնէն վայրագ եւ անարդար մեթոտներով:

Երեկոյեան, համագումարի եզրափակիչ հաղորդագրութիւնը կը բաղկանար 20 կէտերէ, ուր կոչ կ՛ուղղուի Թուրքիոյ, անմիջապէս կանգնեցնող զանգուածային ռազմական թէ ոստիկանական գործողութիւնները ինչպէս քիւրտերու, այնպէս ալ փոքրամասնութիւններու, ընդդիմադիր կուսակցութիւններու եւ անոնց ղեկավարներուն եւ անդամներուն դէմ: Որեւէ զինադադարի եւ հաշտութեան բանակցութիւն, պէտք է ընթանայ Էմիէլիի բանտին մէջ առեւանգուած, քրտական Աշխատաւորական կուսակցութեան հիմնադիրներ, առասպելական ղեկավար Ապտուլլա Օճալանը, քիւրտ եւ այլ ընդդիմադիր ղեկավարներու եւ անդամներու ազատ արձակումը, Եւրոպայի Միութեան անմիջական վերահսկողութեամբ: Հաղորդագրութիւնը ընթերցեց Տերսիմի խիզախ դուստր, Տերսիմ Տաղտեւիրէն, հրաւիրելով ներկաները իրենց կարծիքները յայտնելու այս կարեւոր հաղորդագրութեան վերաբերմամբ: Հոկտեմբեր 18-ին, վերջնական խմբագրումէ ետք, պատմական հաղորդագրութիւնը ուղարկուեցաւ ինչպէս մասնակից կողմերուն, այնպէս ալ պետութեանց եւ կազմակերպութիւններու՝ EUTCC CIVIC TO MISSION-ի քարտուղարութեան կողմէ:

Խորհրդաժողովի աւարտին, հրաւէրովը Պրիւքսէլի մէջ գտնուող քրտական ուսումնասիրութեանց կեդրոնի ղեկավարներէն Ատամ Ուզունի եւ DEM ընդդիմադիր կուսակցութեան Եւրոպայի խորհրդարանի գրասենեակին՝ տեղի ունեցաւ փառաւոր ճաշկերոյթ Պելճիքայի մայրաքաղաքին շքեղազարդ կեդրոնին մէջ գտնուող քրտական-եւրոպական ճաշարանին մէջ: Ներկայ գտնուեցան նաեւ Թուրքիոյ ընդդիմադիր կուսակցութեանց կարկառուն անդամներ, առանձնակի խորհրդակցութիւններ ալ ունենալով կազմակերպիչներուն հետ, Թուրքիոյ մէջ յառաջիկային կայանալիք ընտրութիւններէն առաջ:

Ուշ երեկոյեան, հրաւիրեալները շնորհակալութեամբ հրաժեշտ տուին գալ տարի դարձեալ մասնակցելու խորհրդաժողովին:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՔՆԵՐՈՒ 100-ԱՄԵԱՅ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ՍԻԱԽԸՆ (ԷՔՍ-ԼԱ-ՇԱՓԷԼ), ՊԵՐԼԻՆ, ՄԱՅՆՑ

Մեր վերջին այցելութիւնը Գերմանիա եւ Պելճիքա անկարելի պիտի դառնար առանց փաստօրէն «եղբայրական» օգնութեան, 1972 թ.էն բարեկամ Վոլֆկանկ Հաուկի:

Այժմ սեփականատէրը, իր եղբօր Ալպերթի հետ, Haugg Cooling Systems հսկայական գործարանի, որ կը գտնուի հնաոդարեայ Տախէնի Ռայովէկ թաղամասին մէջ: Անոր արտադրանքը կ՛արտածուի մեր երկրագունդի 4 ցամաքամասերը, հռչակուած գերմանական բծախնդիր վարպետութեամբ եւ ճշդապահութեամբ: Առաւել եւս, նոյն քաղաքին մէջ արտադրուող ելեկտրական փոքր ինքնաշարժներու արտադրողներէն է, միշտ ալ առատաձեռն կերպով օգտակար դառնալով յատուկ դժուարութիւններ ունեցող մանուկներու բուժման հաստատութիւններուն, ինչպէս Ախէնի, այնպէս ալ սահմանամերձ Պելճիքայի Հաուզէք, Էօյքէն աւաններուն մէջ գտնուող բուժման կեդրոններուն:

Ֆրանքներու հզօր կայսր Շառլէմայնը (Քարլոս Մեծ), կառուցած է այս բերդաքաղաքը, ուր կան նաեւ հանքային ջուրերու բուժման կեդրոններ, ուր բոլորը կրնան օգտուիլ, մաքուր եւ կազմակերպուած լողաւազաններու ցանցով մը, միաժամանակ քաղաքը հռչակուած է իր Օփերայով, երաժշտական կեդրոններով, թանգարաններով, Շուլեմայնի տաճարով, որուն դարպասի մուտքի երդիքէն յստակօրէն կը տեսնենք «Հայաստան» (Armenia), աշխարհի այն ժամանակուան քարտէսին վրայ: Միջազգային առեւտրական եւ զբօսաշրջիկային քառուղիին վրայ գտնուող այս պատմական քաղաքը ունի նաեւ եզակի արդի արուեստի թանգարան, «սվանկարտէստ» արուեստագէտներու ստեղծագործութիւններով:

* * *

Դէպի Գերմանիա մայրաքաղաք Պերլին աւելի քան 5 ժամ է 300 քմ. սուրացող ելեկտրական գնացքով: Մեզի կը դիմաւորէ «Քիւրտիստան համայնավար կուսակցութիւն» կազմակերպութեան Գերմանիոյ ատենապետ, շինարարական ընկերութեան հիմնադիր Հիւսէյն Թաշան: Ազնիւ, մոլեռանդ հայասէր անձնաւորութիւն մը, որ կը հիւրընկալէ իր տան մէջ եւ կը կազմակերպէ մեր հանդիպումը Պերլինի հեղինակաւոր «Ֆրայ» համալսարանի դասախօսուհի դոկտ. փրոֆ. Թեսա Հոֆմանի հետ, որուն կողմէ հրաւիրուած

էինք վիեթնամական ճաշարան մը, ընկերակցութեամբ հանրայայտ պատմաբան, դասախօս Ժիրայր Քոչարեանի: Երկուքն ալ միասնաբար բազմաթիւ գիրքերու, յօդուածներու հեղինակներ են գերմաներէն լեզուով Հայոց ցեղասպանութեան, Պոնտոսի յոյներու ցեղասպանութեան, հայերու պատմական գործունէութիւնը Գերմանիոյ մէջ եւ եզակի տպագրութիւններու:

Պերլինի մէջ կ՛այցելենք նաեւ քաղաքը «Ցուրտ պատերազմ»-ի տարիներուն երկուքի բաժնող «Check Point Chorli» անցակէտին, որուն վերեւ կը ծածանին Ամերիկայի եւ խորհրդային սահմանապահ սպաներու գունաւոր լուսանկարները: Շուրջը յուշանուէրներու վաճառատուներ՝ մինչեւ Պերլինի խորտակուած պարիսպին կտորներէն կազմուած փոքրիկ ծրարներ...: Ամէն տեղ խորհրդային հրապայլեր, ամերիկեան ռազմական ներկայութեան յուշարձաններ, նոյնիսկ 1870 թուի Ֆրանսայի դէմ պիզմարքեան յաղթանակի յուշակոթող, անշուշտ Պունտասք-Ռայխստակը, որուն պատերուն վրայ պահպանուած են հայկական թամանեան զօրագունդի զինուորներուն ստորագրութիւնները:

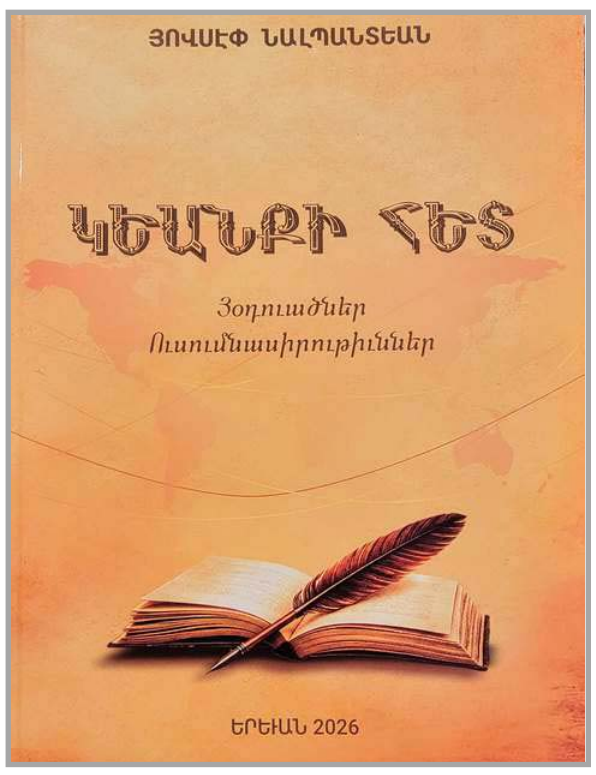
Մեր երկօրեայ այցելութենէն յաւերժական Պերլին, անցնելով ոսկեպատ գմբէթներով փողոցէն, ուր տեղի ունեցաւ Եւրոպայի բաժանման 1945 թուի խորհրդաժողովը:

Պէյրութ-Փախըն-Պրիւքսէլ-Պերլին

ԳԻՐՔԸ՝ ՈՐՊԷՍ ՄՏԱՒՈՐ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐԻ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԻՐԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
(Բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու, դոցենտ՝ ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղեանի անուան գրականութեան ինստիտուտ)

Յովսէփ Նալպանտեանի «Կեանքի հետ. յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ» ժողովածուն (Երեւան, ՎՄՎ-Պրինտ, 2026, 443 էջ, խմբագիր՝ Լեռնիկ Յակոբեան) ընդգրկում է հեղինակի տարբեր տարիների յօդուածները, ուսումնասիրութիւնները, գրականագիտական եւ մշակութային բնոյթի անդրադարձները, ինչպէս նաեւ նրա հասարակական-մշակութային գործունէութիւնը վաւերացնող նիւթեր: Գրքի բովանդակային բազմազանութիւնը պայմանաւորուած է հեղինակի հետաքրքրութիւնների լայն շրջանակով՝ լեզուական ու անուանագիտական հարցերից մինչեւ համաշխարհային գրականութիւն, Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւններ եւ հայ գրքի տարածման ու պահպանման խնդիրներ:

Ժողովածուն առանձնանում է ոչ միայն թեմատիկ ընդգրկմամբ, այլեւ գրքի եւ ազգային մշակոյթի հանդէպ հեղինակի հետեւողական վերաբերմունքի փաստագրական արտայայտութեամբ:

Յովսէփ Նալպանտեանի «Կեանքի հետ» ժողովածուն ընթերցողին է ներկայացնում նաեւ հեղինակի մտաւոր հետաքրքրութիւնների եւ երկարամեայ գործունէութեան տարբեր դրսեւորումները՝ ի մի բերելով տարբեր ժամանակահատուածներում գրուած յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ ու հրապարակախօսական բնոյթի նիւթեր: Գրքի վերնագիրն ինքնին որոշակիօրէն բնութագրում է ժողովածուի ընդհանուր ուղղուածութիւնը, հեղինակի անդրադարձները ծնւում են կեանքի բազմաբնոյթ իրողութիւնների դիտարկումից, դրանց իմաստաւորման եւ մշակութային յիշողութեան հետ կապակցման ձգտումից: Այս առումով գիրքը ոչ միայն առանձին նիւթերի համախումբ է, այլեւ հեղինակի մտաւոր որոնումների ու հասարակական հետաքրքրութիւնների իւրատեսակ տարեգրութիւն:

Ուսումնասիրութիւնների անձնանունների հիանալի բաժնում կայ յառաջաբան, որտեղ Նալպանտեանը ներկայացնում է անձնանունների ծագման, նշանակութեան եւ ստուգաբանութեան հարցերի շուրջ իր հետաքրքրութիւնները: Հեղինակը դիտարկում է տարբեր լեզուներում գործածուող անունների իմաստային շերտերը՝ անդրադառնալով դրանց պատմական, լեզուական եւ մշակութային ակունքներին: Առանձնացւում են հայկական անունների տարբեր աղբիւրներն ու կազմաւորման հիմքերը՝ կապուած բուսական եւ կենդանական աշխարհի, բնութեան երեւոյթների, տեղանունների, պատմական ու մշակութային դէմքերի, ինչպէս նաեւ աստուածաշնչեան աւանդութեան հետ:

Ուշադրութեան են արժանանում նաեւ օտար անունների ներթափանցման եւ տարբեր ժամանակաշրջաններում տարածում գտած անուանակոչումների հարցերը:

Յատկանշական է, որ հեղինակը չի սահմանափակւում անունների թուարկմամբ կամ դրանց իմաստների պարզ ներկայացմամբ: Նա փորձում է բացայայտել անուան եւ լեզուամշակութային միջավայրի փոխյարաբերութիւնը՝ ցոյց տալով, որ անձնանունը կարող է կրել տարբեր ժողովուրդների պատմական յիշողութեան, աշխարհընկալման եւ արժեհամակարգի հետքերը: Տասնութ լեզուների նիւթի ընդգրկումը վկայում է ուսումնասիրութեան համեմատական բնոյթի մասին: Միաժամանակ հեղինակը չի թաքցնում, որ բազմաթիւ անունների ստուգաբանութիւններ դեռեւս վերջնականապէս պարզուած չեն, իսկ ներկայացուող աշխատանքը սպառիչ բնոյթ չունի: Այս ինքնագնահատականը կարեւոր է, քանի որ ընթերցողին հնարաւորութիւն է տալիս նիւթը դիտարկել ոչ թէ որպէս փակ եւ աւարտուն համակարգ, այլ որպէս հետագայ ուսումնասիրութեան համար բաց մտաւոր աշխատանք:

Ժողովածուի «Գիրքերու հետ /40 տարի յետոյ.

«Վերածնուած հայրենիքը ու Սփիւռքը»» նիւթը գրքի առաւել ուշագրաւ հասարակական-քաղաքական եւ պատմամշակութային անդրադարձներից է: Հեղինակը վերադառնում է 1980 թուականին կայացած՝ Սփիւռքի հայ ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ խորհրդաժողովի նիւթերն ամփոփոխ ժողովածուին՝ փորձելով չորս տասնամեակ անց վերագնահատել դրա բովանդակութիւնն ու պատմական նշանակութիւնը: Այս հետադարձ հայեացքը պարզապէս անցեալի փաստերի վերարտադրութիւն չէ, այն ներառում է խորհրդաժողովի մասնակիցների տեսակէտների, հնչեցուած ձեւակերպումների եւ ընդունուած որոշումների քննութիւն՝ դրանք համադրելով հետագայ իրողութիւնների հետ:

Հեղինակի դիտարկումների առանցքում Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնների ընկալման եւ այդ յարաբերութիւնների գործնական արդիւնքների հարցն է: Նա քննադատական հայեացքով անդրադառնում է խորհրդաժողովի նիւթերում առկայ քաղաքական ու գաղափարական շեշտադրումներին, ինչպէս նաեւ այն խնդիրներին, որոնք, իր գնահատմամբ, բաւարար չափով չեն ներկայացուել կամ դուրս են մնացել քննարկման շրջանակից: Այդ համատեքստում յիշատակւում են Արեւմտեան Հայաստանի, Հայոց ցեղասպանութեան, Նախիջեւանի եւ Արցախի հիմնահարցերը: Նալպանտեանը կարեւորում է ազգային խնդիրների շուրջ յուզական ու հռետորական ձեւակերպումներից բացի իրատեսական, փաստարկուած եւ գիտական մօտեցման անհրաժեշտութիւնը: Նրա քննադատութեան առարկան դառնում է նաեւ ընդունուած որոշումների եւ դրանց իրականացման միջեւ եղած անհամապատասխանութիւնը:

Այս նիւթի նշանակութիւնը պայմանաւորուած է պատմական փաստաթղթի եւ ժամանակակից գնահատականի համադրմամբ: Հեղինակը փորձում է անցեալի իրադարձութիւնը դիտարկել ոչ միայն իր ժամանակի քաղաքական պայմանների, այլեւ հետագայ զարգացումների տեսանկիւնից: Արդիւնքում Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնների թեման ներկայանում է որպէս շարունակական վերանայման եւ իմաստաւորման կարիք ունեցող խնդիր, որի լուծումը պահանջում է ոչ միայն ազգային համերաշխութեան գաղափարի հռչակում, այլեւ յստակ նպատակներ, հետեւողական աշխատանք եւ իրագործելի ծրագրեր:

«Կեանքի հետ» ժողովածուի ուղղուածութիւնն առաւել ցայտուն է դրսեւորւում «Գրականութեան մեծերը /Համաշխարհային գրականութեան 20-րդ դարու բազմաբեղուն եւ իւրայատուկ կին գրողներ» յօդուածում: Այստեղ հեղինակը ներկայացնում է համաշխարհային գրականութեան մի շարք կին հեղինակների՝ անդրադառնալով նրանց կենսագրութեանը, ստեղծագործական ուղուն, գրքերի հրատարակութիւններին, թարգմանութիւններին, ընթերցողական ընդունելութեանը եւ գրական գործունէութեան տարբեր կողմերին: Ներկայացուած հեղինակների շարքում են՝ Ակաթա Գրիսթի, Պարպարա Գարթլանտ, Քաթլին Մ. Լինտսի, Դանիէլ Սթիլ, Նորա Ռոպերթս եւ Ճօուան Ռոուլինկ: Յօդուածի ուշագրաւ կողմերից է գրականութեան հանրային շրջանառութեան եւ ընթերցողական ազդեցութեան նկատմամբ հեղինակի ուշադրութիւնը: Գրողների ստեղծագործական ժառանգութիւնը ներկայացւում է ոչ միայն գրական երկերի բովանդակութեան, այլեւ հրատարակութիւնների, վաճառքի ծաւալների, թարգմանութիւնների ու էկրանաւորումների համատեքստում: Այս կերպ գրական երեւոյթը դիտարկւում է նաեւ որպէս մշակութային լայն գործընթացի բաղադրիչ, որի տարածման եւ ազդեցութեան մէջ կարեւոր դեր ունեն հրատարակչական գործունէութիւնը, ընթերցողական պահանջարկը եւ տարբեր մշակոյթների միջեւ գրական կապերը:

Յօդուածի ընդգրկած ժամանակային եւ թեմատիկ շրջանակը վկայում է հեղինակի՝ համաշխարհային գրականութեան նկատմամբ ունեցած հետաքրքրութեան մասին: Միաժամանակ նիւթի տեղեկատուական բնոյթը կարող էր առաւել ամբողջական դառնալ կին գրողների ստեղծագործական առանձնայատկութիւնների համեմատական վերլուծութեամբ եւ նրանց գրական նշանակութեան աւելի յստակ գնահատմամբ: Այնուամենայնիւ, յօդուածը կարեւոր տեղեկութիւններ է համախմբում համաշխարհային գրականութեան մէջ լայն ճանաչում ձեռք բերած կին հեղինակների մասին եւ ընթերցողին հնարաւորութիւն տալիս ծանօթանալու նրանց գործունէութեան տարբեր կողմերին:

Գրքի մէկ այլ կարեւոր՝ «Գիրքերու նուիրատուութիւն» բաժինը, ներկայացնում է Նալպանտեանի երկարամեայ գրքահաւաքչական եւ գրքատարածման գործունէութիւնը: Հեղինակը պատմում է, որ գրքերի նուիրատուութեան աշխատանքը սկսել է դեռեւս 1980-ական թուականներին՝ Հալէպի Կիլիկեան ճեմարանի գրադարանին գրքեր տրամադրելով, այնուհետեւ շարունակել Լաթաքիայի եւ այլ համայնքային ու կրթական հաստատութիւնների գրադարանների հետ: Հետագայ տարիներին գրքեր են փոխանցուել Հայաստանի տարբեր գրադարանների, բուհերի, դպրոցների, մշակութային եւ կրթական հաստատութիւնների, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի կառոյցների: Հեղինակի ներկայացրած տուեալներով՝ 2026 թուականի Յունուարի դրութեամբ նուիրաբերուած գրքերի ընդհանուր քիւը հասել է շուրջ 18 հազարի: Այս գործունէութիւնը ներկայացւում է ոչ միայն թուային տուեալներով, այլեւ առաքումների եւ նուիրատուութիւններն ընդունած հաստատութիւնների ցանկերով: Գրքում զետեղուած շնորհակալական նամակներն ու հաստատութիւնների արձագանգները փաստագրական լրացուցիչ նշանակութիւն ունեն. դրանք վկայում են, որ գրքի նուիրատուութիւնը եղել է շարունակական եւ ընդգրկել է Հայաստանի տարբեր մարզերի ու կրթամշակութային հաստատութիւնների: Այս բաժինը ժողովածուի ընդհանուր բովանդակութեան մէջ առանձնայատուկ տեղ ունի, քանի որ հեղինակի մտաւոր հետաքրքրութիւնները կապում է կոնկրետ հասարակական գործունէութեան հետ: Գրքի, ընթերցանութեան եւ ազգային մշակոյթի պահպանման գաղափարները այստեղ դրսեւորւում են գործնական նախաձեռնութեամբ:

Գրադարաններին ու կրթական հաստատութիւններին գրքեր տրամադրելը դիտարկւում է որպէս մշակութային ժառանգութեան հասանելիութիւնն ընդլայնելու եւ հայերէն գրքի ներկայութիւնը պահպանելու միջոց: Այս իմաստով գրքերի նուիրատուութիւնը հեղինակի համար ոչ միայն անձնական նախաձեռնութիւն է, այլեւ ազգային մշակոյթի շարունակականութեանն ուղղուած հետեւողական աշխատանք:

Ժողովածուի կառուցուածքում կարեւոր դեր ունի նաեւ «Ձօն»-ը, որտեղ հեղինակը գիրքը նուիրում է հայոց լեզուի, գրականութեան, պատմագրութեան, գրականագիտութեան եւ մասնագիտական այլ բնագաւառների պահպանմանն ու զարգացմանը նպաստող հայ գրողներին եւ հետազօտողներին: Այս նուիրումը որոշակիօրէն բացայայտում է գրքի գաղափարական ուղղուածութիւնը. հեղինակի համար գիրքը մշակութային յիշողութեան պահպանման, գիտելիքի փոխանցման եւ ազգային ինքնագիտակցութեան ամրապնդման կարեւոր միջոց է:

Նոյն մտահոգութիւնն է արտայայտուած նաեւ առաջաբանում, որտեղ խօսւում է համակարգչային դարաշրջանում հայերէն գրքի հրատարակութեան եւ ընթերցանութեան շարունակականութեան անհրաժեշտութեան մասին:

Ժողովածուում տեղ գտած Յակոբ Կարապենցի՝ 1991 թուականի Դեկտեմբերի 18-ով թուագրուած նամակը եւս ուշագրաւ փաստագրական նիւթ է: Նամակից տեղեկանում ենք Նալպանտեանի եւ Կարապենցի գրական-մտաւոր հաղորդակցութեան, ինչպէս նաեւ Կարապենցի ստեղծագործութեան ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ հեղինակի կատարած աշխատանքի մասին: Կարապենցը նշում է, որ Նալպանտեանն առաջինն է Մերձաւոր Արեւելքում ձեռնամուխ եղել իր գրականութիւնը վերլուծելու եւ ներկայացնելու գործին: Նամակի ներառումը ժողովածուում ընդլայնում է գրքի վաւերագրական շերտը՝ ընթերցողին հաղորդակից դարձնելով հեղինակի գրական կապերին եւ ուսումնասիրական գործունէութեան որոշ դրուագներին:

«Կեանքի հետ» ժողովածուի առանձնայատկութիւններից է տարբեր ժամանակներում եւ տարբեր առիթներով գրուած նիւթերի համատեղումը մէկ գրքում: Դրանց միաւորում է հեղինակի հետաքրքրութիւնը մարդու, լեզուի, գրականութեան, ազգային յիշողութեան եւ մշակութային կեանքի նկատմամբ: Թեմատիկ բազմազանութիւնը մի կողմից ընդլայնում է ընթերցողի առջեւ բացուող հարցադրումների շրջանակը, միւս կողմից՝ գրքի առանձին բաժինները ներկայացնում են տարբեր ժանրային ու մեթոդական մօտեցումներ: Հետեւաբար ժողովածուն առաւել նպատակայարմար է ընկալել որպէս հեղինակի մտաւոր աշխատանքի տարբեր ուղղութիւնները ներկայացնող ամբողջութիւն, այլ ոչ թէ որպէս մէկ միասնական հետազօտական խնդրի շուրջ կառուցուած մենագրութիւն:

(Շար.ը տեսնել էջ 11)

ՄՇԱԿՈՒՅԹԱՅԻՆ ԿԵՍԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

«ՍԵՒ ԵՒ ՍՊԻՏԱԿԻ ԼՈՅՍԸ». ԲԱՑԱՌԻԿ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

Լուսանկարչութիւնը 21-րդ դարում կարեւորագոյն մեդիաներից է, որի շնորհիւ վաւերացւում են մեր պատմութիւնն ու կեանքը: «Ուրիշ նորութիւններում» ասում է «Հայարտ» կեդրոնի տնօրէնի ժամանակաւոր պաշտօնակատար, «Մշակոյթների երկխօսութիւն» կազմակերպութեան հիմնադիր նախագահ Սոնա Յարութիւնեանը:

«Հայարտ» արդի արուեստի կեդրոնում բացուել է «Սեւ եւ սպիտակի լոյսը» բացառիկ ցուցահանդէսը, որն առաջին անգամ Հայաստանում եւ ողջ տարածաշրջանում ներկայացնում է 13 երկրից 55 վարպետ լուսանկարչի 114 աշխատանք: Ցուցադրութեան գլխաւոր հերոսը գեղարուեստական լուսատպութեան 81-ամեայ վարպետ Թորոս Ալաջաջեանն է: Նրա շուրջ վեց տասնամեակի մասնագիտական վաստակն ու անձնական հաւաքածուն առաջին անգամ է ներկայացւում հայրենիքում:

«Ես արտիստ չեմ, ես արտիստների հետ աշխատող արհեստաւոր եմ, իսկ մեր գործն է այդ վարպետների նկարները պատրաստել ճիշտ, հասկանալի եւ ներկայանալի ձեւով: Այս ցուցադրութիւնն ինձ համար սրտի ուրախութիւն է, տեսակ մը ծափահարութիւն՝ հայերու կողմից», — խոստովանում է Թորոս Ալաջաջեանը:

Սոնա Յարութիւնեանի խօսքով՝ Անկախութիւնից ի վեր միջազգային լուսանկարչական արուեստի այսպիսի ցուցահանդէս Հայաստանում տեղի չէր ունեցել, եւ այս նախագծով մենք յաւակնութիւն ենք յայտնում դառնալու տարածաշրջանում լուսանկարչական արուեստի կենտրոն: Ցուցահանդէսը զուգադիպել է համաշխարհային հանրութեան կողմից լուսանկարչութեան 200-ամեակի նախապատրաստական փուլին եւ հայ գեղարուեստական լուսանկարչութեան հիմնադիրներից Գագիկ Յարութիւնեանի 80-ամեայ յոբելեանին: «Սեւ եւ սպիտակի լոյսը» ցուցահանդէսը «Հայարտ»-ում բաց է լինելու մինչեւ տարուայ վերջ:

«ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՀԱՄԱԿԵՆՏՐՈՆԱՑՄԱՆ ՃԱՄԲԱՐՆԵՐ»

Լոյս է տեսել «Հայոց ցեղասպանութեան ժամանակաշրջանի համակեդրոնացման ճամբարներ» գիրքը

Հրատարակուել է «Հայոց ցեղասպանութեան ժամանակաշրջանի համակեդրոնացման ճամբարներ» 500 էջանոց գիրքը, որը պատրաստել են ամերիկացի պատմաբան, Մերձաւոր Արեւելքի ժամանակակից պատմութեան եւ Հայոց ցեղասպանութեան պատմութեան մասնագէտ Պետրոս Տէր-Մաթոսեանը եւ Էդիտա Գզոյեանը:

Նախագիծը մեկնարկել է 2023 թուականին՝ Միհրան Մինասեանի եւ Յարութիւն Մարութեանի կողմից կազմակերպուած գիտաժողովի նիւթերի հիման վրայ: Նպատակն է ամէն տարի հրապարակել այս ուսումնասիրուած թեմայի վերաբերեալ հետազօտութիւններ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆՈՒԷՐ ԳԻՒՄՐԻ ՔԱՂԱՔԻՆ

Ռուբեն Վարդանեանի կինը՝ Վերոնիքա Զոնաբենդը գեղանկարչական հաւաքածու է նուիրաբերել Գիւմրի քաղաքին:

«Ռուբեն Վարդանեան» հիմնադրամը յայտնում է, որ Արցախի նախկին պետնախարար, գործարար եւ բարերար Ռուբեն Վարդանեանի (ով 2023 թուականի սեպտեմբերից ապօրինի պահւում է Պաքուի բանտում) կինը՝ Վերոնիքա Զոնաբենդը, քսան մեծածաւալ կտաւից կազմուած գեղանկարչական հաւաքածու է նուիրաբերել Գիւմրի քաղաքին:

«Պատերազմ եւ խաղաղութիւն» խորագրով 20 գործերը ընդգրկուած են «100 ԿՏԱՒ» հաւաքածոյում, որն ներառում է սոցռէալիզմի հայ եւ ռուս յայտնի վարպետների աշխատանքներ՝ ընտրուած ձեռներէց-բարերարներ Ռուբեն Վարդանեանի, Վլադիմիր Աւետիսեանի եւ Վլադիմիր Նեկրասովի մասնաւոր հաւաքածուներից:

ՍԻՐԻԱՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ Է ԸՆԾԱՅԱԲԵՐԵԼ 1491 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ԳՐՉԱԳՐՈՒԱԾ ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Սիրիահայ գործարար եւ բարերար Գաբրիէլ Չեմպէրճեանը, ի յիշատակ իր կնոջ՝ Անժէլ Չեմպէրճեանի, Երեւանի Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանին է ընծայաբերել 1491 թուականին գրչագրուած Շարակնոց: Վերոնշեալ ձեռագիրը բացայայտուել էր Վիեննա Մատենադարանի տնօրէնի գլխաւորած պատուիրակութեան այցի շրջանակում:

Նոր ձեռագրական միաւորը խազագրեալ Շարակնոց է, որը գրչագրուել է Բաղէշի Ամ գիւղում (գրիչ՝ Յովհաննէս քահանայ): Մինչ օրս ձեռագրական աղբիւրներում Ամ գիւղը յիշատակուել է ընդամէնը մէկ անգամ՝ առանց յստակ տեղորոշման: Այստեղ 1497 թուականին կրկին Յովհաննէս գրիչն ընդօրինակել է մի Աւետարան, որը եւս պահւում է Մատենադարանում: «Մատենադարանին ընծայուած այս նոր մատեանը, փաստօրէն, ոչ միայն նոյն գիւղում միեւնոյն գրչի ստեղծած՝ մեզ յայտնի ամենաւաղ նմուշն է, այլեւ միակը, որի գլխաւոր յիշատակարանում Յովհաննէս գրիչը ստոյգ տեղորոշում է Ամ գիւղը՝ Բաղէշ գաւառում:

Մատենադարանը երախտագիտութիւն է յայտնում Գաբրիէլ Չեմպէրճեանին՝ արժէքաւոր ընծայաբերման եւ ձեռագրական ժառանգութեան համալրման գործում ունեցած ներդրման համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 35-ԱՄԵԱԿԻՆ

«Առասպելներ, պաշտամունքներ եւ տիեզերագիտութիւն. Պեռլինի Թանգարանային կղզին Հայաստանի պատմութեան թանգարանում» միջազգային ցուցադրութիւնը նուիրուած է Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան 35-ամեակի առիթով:

Առաջին անգամ մէկ հարթակում համախմբուած են Պեռլինի Թանգարանային կղզու վեց թանգարաններից

բերուած աւելի քան 50 նմոյշները եւ Հայաստանի պատմութեան թանգարանի հարուստ հաւաքածուներից ընտրուած ցուցանմոյշները: Ներկայացուած են Ուրուկից, Ասորեստանից, Բաբելոնից, Եգիպտոսից, Իրանից, Յունաստանից, Հայաստանից, Բիւզանդիայից, ինչպէս նաեւ Իտալիայից, Գերմանիայից եւ այլ երկրներից յայտնաբերուած ծիսական անօթներ, կնիքներ, զարդեր, զէնքեր ու ճարտարապետական զարդաքանդակներ:

Ցուցադրութիւնն իրականացւում է Հայաստանի պատմութեան թանգարանի եւ Պեռլինի Թանգարանային կղզու Նախապատմութեան եւ վաղ պատմութեան թանգարանի համագործակցութեամբ՝ ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարութեան եւ Հայաստանում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետութեան դեսպանութեան ֆինանսական աջակցութեամբ:

Ցուցադրութիւնը լայն հանրութեան համար կը գործի մինչեւ 2027 թուականի մարտի 21-ը:

ՄԱՐԻԵՏԱ ՍԱԿԱՐԵԱՆ
Երեւան

Մխիթար Սեբաստացին՝ 350 տարեկան

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

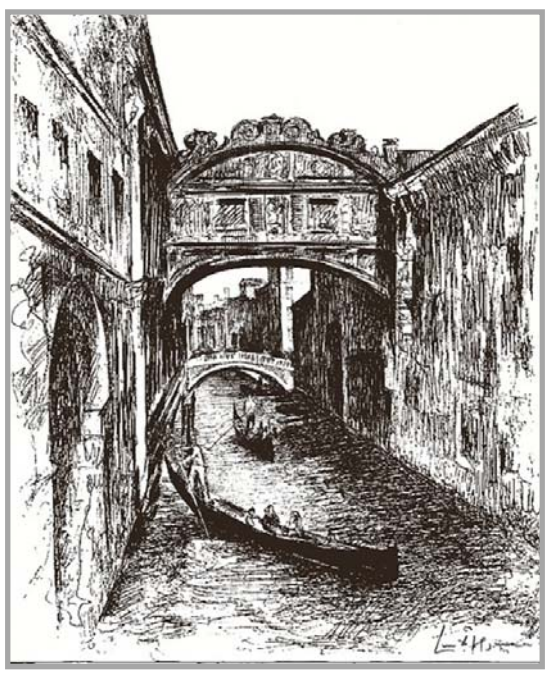
ԼԵՒՈՆ ԼԱՃԻԿԵԱՆ

Ուղիղ երեքուկէս դար առաջ՝ 1676թ., Սեբաստիայում ծնուած այս ճշանաւոր հայորդու կեանքի ու գործի հանգամանքները քննելուց յետոյ յայտնի գեղագէտ Արշակ Չոպանեանն այն բնորոշել է իբրեւ «Դիւցազներգութեան նմանուող իրական մի կեանք»: Ըստ նրա, Մխիթարի կեանքը «մին է մարդկութիւնը պատուող հոյակապ դիւցազներգութիւններէն», որի հերոսը կարողանում է «ոչնչէն աշխարհ մը ստեղծել»: Այդ «ոչինչ»ն, ի հարկէ, ժամանակի հայ կեանքի անկեալ վիճակն էր, շուրջբոլորը տիրող թանձր խաւարն ու տգիտութիւնը:

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Հայ ժողովրդի պատմութեան 17-18-րդ դարերի սահմանագիծը մեր պատմագրութեան մէջ բնութագրւում է «ամուլ», «դժգոյն», «մռայլ» եւ նմանօրինակ այլ մակդիրներով՝ նկատի ունենալով առաջին հերթին հայ ժողովրդի դառնաղէտ վիճակը Օսմանեան Թուրքիայի ու Սեֆեան Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ: Քաղաքական անազատ ու պետականազուրկ վիճակը, բնականաբար, պիտի իր դառը հետեւանքները թողնէր նաեւ հոգեւոր-մշակութային կեանքում, որի գլխաւոր ցուցիչները եկեղեցիներն ու վանքերն էին:

Մխիթարի ժամանակ բոլորովին մարել էր վանականութեան ոգին, որին նա, որպէս ուսումնատենչ պատանի, ականատես եղաւ շրջելով վանքեվանք՝ Սեբաստիայից մինչեւ Էջմիածին, Խորուիրապ, Սեւանավանք ու Կարինի Հնճուց վանք: Այդ տպաւորութիւնները համընկնում էին ժամանակի նշանաւոր պատմիչ Առաքել Դաւրիժեցու արձանագրումներին՝ արուած նրա Պատմութեան (1669) էջերում: Յենուելով դրանց վրայ՝ Մխիթարի կենսագիր Հ. Յովհաննէս Թորոսեանը այսպէս է նկարագրում եկեղեցականների վարքը. «Իւրաքանչիւր աբեղայ ունէր առանձին այգի եւ բուրաստան, փեթակ եւ տուն: Մէկղի դրած փիլօն եւ վեղար՝ աշխարհականաց նման կը հագնէին ազնիւ նիւթերէ շինուած զգեստներ: Կ'ուզէի՛ն պճնասիրութեամբ մրցիլ իշխանաց հետ: Ո՛չ պահք եւ ո՛չ ծոմ ունէին. բոլոր տարին ուտիք էր իրենց համար»:

Մխիթարն այդժամ յղացաւ որակական իմաստով նոր տիպի միաբանութիւն ստեղծելու գաղափարը: Վերջինս նրա մօտ աւելի ամրապնդուեց, երբ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուելուց եւ վարդապետական աստիճան ստանալուց յետոյ քարոզութեան գաւազանը ձեռքին մտաւ ժողովրդի մէջ եւ տեսաւ հայութեան ոգին վտանգուած ու դրա դարպասները կրնկի վրայ բաց ամէն տեսակ խորթ ու վնասակար հոսանքների առջեւ:

ՄԽԻԹԱՐԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆԸ

Յստակ պատկերացնելով կատարելիք վիթխարի աշխատանքը՝ Մխիթարն կազմեց նոյն գաղափարականով բռնկըւած հաւատաւորների բանակ: Դրա իւրաքանչիւր զինուորագրեալ մաս էր կազմելու հայ մտաւոր կեանքի տարբեր ոլորտներն ընդգրկող լուսաւորութեան հզօր շարժման:

1695-ին Մխիթար Սեբաստացին, ուսումնական հետաքրքրութիւններից մղուած, անցնում է Քերա (Հալէպ), որտեղ ծանօթանում է եւրոպական կրթութիւն ստացած անձանց հետ: Խիստ տպաւորուելով նրանց իմացականով՝ հայեացքն ուղղում է առ Եւրոպա: Այդ ճանապարհը պիտի անցնէր Կ. Պոլսով, որը որպէս Արեւելքի դուռ՝ իրար էր կապակցում Եւրոպան ու Ասիան եւ ամենամօտն էր Հայաստանին, դէպի ուր գործունէութիւն էին ծաւալելու ապագայ միաբանութեան անդամները:

Հոգեւոր օգուտի ու լուսաւորութեան գաղափարներն անբաժանելի էին Մխիթարի տեսլականում, իսկ «Լուսաւորութիւն Ազգիս» եւ «Աստուած ու Հայրենիք» բառակապակցութիւններին յաճախակի կարելի է հանդիպել Մխիթար Սեբաստացու թէ՛ երկերում եւ թէ՛ անձնական նամակներում: Ընդհանրապէս հայկականութիւնը Մխիթարեան ինքնութեան ամենակարեւոր բաղադրիչներից է: Նրա մտայղացած ու ստեղծելիք միաբանութիւնն իր նպատակադրումով ու բնոյթով նախեւառաջ պիտի լինէր հայկական՝ ծէսով, ժամերգութեամբ, եկեղեցական տօներով ու յատկապէս միաբանների ազգային կազմով: Դրա անդամները պարտաւոր հայ պէտք է լինէին:

Միւս կողմից, սակայն, մեր ազգայինների մէջ՝ թէ՛ հնում եւ թէ՛ աւելի ուշ ժամանակներում, գտնուեցին մարդիկ, ովքեր նկատի ունենալով Մխիթարի՝ կաթոլիկութեանը յարելու պարագան, նրան փորձեցին հեռացնել հայկականութիւնից՝ համարելով «ֆռանկ»: Մինչդեռ Մխիթարն ամէն առիթով յորդորում էր զանազանել կրօնը ազգութիւնից եւ ազգութիւնը՝ կրօնից:

Կաթոլիկ դաւանանքն ընդունելով հանդերձ՝ Մխիթար Սեբաստացին մնաց ճշմարիտ հայ ու հայասէր: Հակառակ դէպքում նա չէր վարանի իր բոլոր հրատարակութիւնների ճակատին դրոշմելու ժամանակի Ամենայն հայոց կաթողիկոսների անունները: Միաժամանակ նա դէմ չէր լինի նաեւ կաթոլիկ համայնքների անջատ գոյութեանն ու Հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան ստեղծմանը: Նա, արդարեւ, կտրականապէս դէմ էր կրօնական հակամարտ հոսանքների մրցակցութեանը եւ հայ ժողովրդի հոգում բաժանարար խրամատներ փորելուն: Իր քարոզներում նա ամէն կերպ յորդորում էր վերջ տալ կրօնական վէճերին՝ հայութեան երկու պառակտուած մասերի միջեւ սփոռելով հաշտութիւն ու միութիւն:

Դաւանաբանական այս չհասկացուածութեան ու ակնյայտ հալածանքների պատճառով էր, որ Մխիթար Սեբաստացին 1700-ին հիմնած իր միաբանութիւնը երկու տարի անց ստիպուած եղաւ հանել Կ. Պոլսից՝ համոզուելով, որ նորածիլ միաբանութիւնը երկար կեանք չէր կարող ունենալ Արեւելքի մշտատատան հողի վրայ:

ԴԷՊԻ ԵՒՐՈՊԱ

Մխիթարեան միաբանութեան երկրորդ հանգրուանը դարձաւ Յունաստանի հարաւում գտնուող Մորէայի (հին Պեղոպոնէս) շրջանի Մեթոն բերդաքաղաքը, որը գտնւում էր Վենետիկի հասարակապետութեան հովանու ներքոյ: Կրելով բազում դժուարութիւններ՝ Մխիթարն այդտեղ կառուցում է առաջին հայկական եկեղեցին ու ծաւալում գիտամանկավարժական գործունէութիւն՝ թէկուզ առանց հրատարակչական հնարաւորութիւնների ու դասագրքերի:

Խոյս տալով յունական բերդաքաղաքի վրայ թուրքական յարձակումից՝ Մխիթարն իր միաբանութիւնը 1715-ին տեղափոխում է Վենետիկ, որտեղ 1717թ. սեպտեմբերի 8-ին՝ Ս. Աստուածածնի ծննդեան օրը, իր 16 աշակերտներով հանդիսաւորապէս մուտք է գործում քաղաքամերձ Սուրբ Ղազար կղզի: Այն Մխիթարին ու նրա միաբանութեանը որպէս մշտնջենաւոր բնակարան էր շնորհել Վենետիկի ծերակոյտը: Բորոտների նախկին բուժարանը հայ վանականների շնորհիւ տարէցտարի վերածւում է հայաշունչ մենաստանի, որտեղ Մխիթար Աբբան ձեռնհասութեամբ վարում է միաբանութեան ոչ միայն գիտակրօնական, այլեւ տնտեսական ու վարչական աշխատանքները:

ՄԽԻԹԱՐԻ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ

Նոյնիսկ այսօրուայ հեռուից անչափելի է այն մեծ նպաստը, որ բերել են Մխիթարն ու նրա աշակերտները մեր կեանքի իմացական ու կրթական մարզերին: Ի գին բազում դժուարութեանց նրանք վերարծարծեցին հայ ոգու կրակը՝ ոչ միայն մոռացութիւնից փրկելով մեր նախնեաց հոգեւոր գանձերը, այլեւ ստեղծելով նորերը: Նրանք ծաւալեցին հոգեւոր վերանորոգութեան աննախադէպ շարժում՝ Ս. Ղազարի վանքը վերածելով մի երեւոյթի, «որի նմանը չէր տեսել մեր ամբողջ պատմութիւնը» (Լէօ):

Մխիթարը յատուկ կարեւորութիւն ցուցաբերեց հայ ձեռագիր մատեանների նկատմամբ՝ յորդորելով պատմական Հայաստանի նահանգներ ու գաւառներ քարոզութեան մեկնած իր աշակերտներին հաւաքելու դրանք եւ բերելու Ս. Ղազար կղզի՝ որպէս միաբանութեան հրատարակչական գործունէութեան ատաղձ:

Կարեւոր է նկատել, որ նա երբեք չսահմանափակուեց միայն հոգեւոր-կրօնական խնդիրներով՝ կրօնական միաբանութիւնը աստիճանաբար վերածելով նաեւ գիտամշակութային հաստատութեան: Հոգեւորն, ըստ Մխիթարի, միայն կրօնականը չէր. այն գիրկընդխառն էր գիտութեան ու մշակոյթի հետ:

Իր կեանքի օրօք Մխիթար Սեբաստացին հրատարակեց 50-ից աւելի հատոր գիրք, որոնցից 14-ը՝ ինքնագիր: Իր թարգմանական, աստուածաբանական, մեկնողական, քերականական, բառարանագրական եւ այլ բնոյթի աշխատութիւններով նա անկիւնադարձ ապահովեց հայագիտութեան մէջ՝ նպաստելով հայ մտքի հետագայ զարգացմանը, եւրոպականացմանն ու ժամանակակից գիտական մտածողութեան ձեւաւորմանը: Լինելով գրաբարի ջատագով՝ Մխիթար Սեբաստացին միաժամանակ առաջինն էր աշխարհաբարի քերականութիւն ստեղծելու հարցում (1727): Երեւոյթ էր նրա հրատարակած «Աստուածաշունչ»ը (1733)՝ նրբաճաշակ փորագրութիւններով ու գեղեցիկ լուսանցազարդերով եւ բաղդատութեամբ 7 այլալեզու թարգմանութիւնների:

Յիշատակենք նաեւ Մխիթարեան միաբանութեան հիմնադրի՝ 25 տարուայ ջանադիր աշխատանքի արդիւնք հանդիսացող «Հայկազեան բառարանը», որի առաջին հատորը լոյս տեսաւ հեղինակի մահից (1749) երեք շաբաթ առաջ: Այն նշանակալի երեւոյթ էր ոչ միայն հայ, այլեւ համաշխարհային բառարանագրութեան մէջ:

Այստեղ պէտք է լռել ու մէջբերել լուսամիտ վարդապետի հետեւեալ խօսքերն այդ բառարանի Առաջաբանից, որ մահամերձ հեղինակի ընձայականն էր մայր ժողովրդին. «Խոնարհամիտ սրտիւ ընծայեմ քեզ զպտուղ բազմամեայ աշխատութեանս նուէր սիրոյ, զի ցանկալի է ինձ յիւէն առնուլ եւ քեզ տալ»:

Գործադրած հետեւողական ջանքերի շնորհիւ Մխիթար Սեբաստացին շարունակական ու մշտատեւ դարձրեց իր սկսած գործն ու հիմնած միաբանութիւնը՝ անձնական ջանքերը վերածելով հաւաքականի եւ օտար երկնքի տակ ստեղծելով իմացական հայրենիք: Նրա աշակերտները սրբութեամբ հետեւեցին իրենց Ուսուցչի պատգամին՝ առաքելութիւն ծաւալելով աշխարհի շատուշատ երկրներում եւ հիմնելով Մխիթարեան վարժարաններ ու պարբերական հանդէսներ:

Ամենամեծ ու կենդանի յիշատակարանը, սակայն, մնում է Մխիթարի դրօշազարդ նաւ յիշեցնող Սուրբ Ղազար կղզին, որ այս էլ քանի դար օտար ջրերում տքնում է լուռ՝ «Հայրենիքից դուրս, հայրենեաց համար» (Յովհ. Շիրազ):

Հի՛ն եւ մոռցուած թուղթեր, դէպքեր, անուններ

ՉՈՐՍ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՄԸ ՎԿԱՅԱԿԱՆԻՆ ՎՐԱՅ...

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

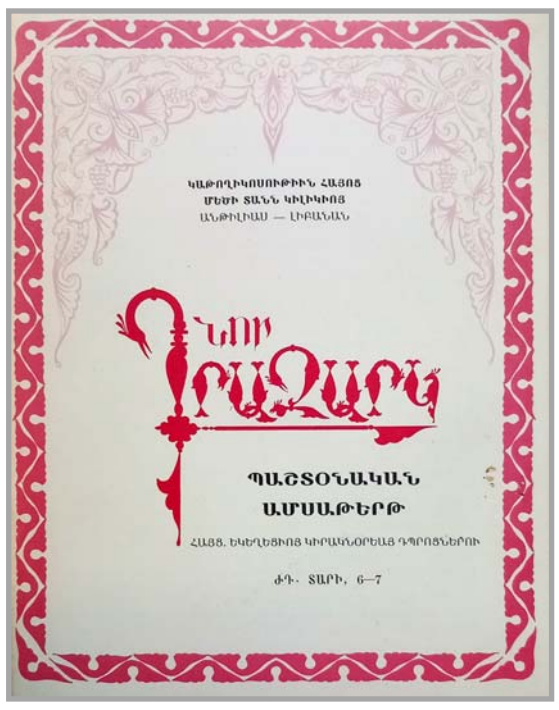
ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ *(sharoyanlevon@gmail.com)*

Կը շարունակեմ իմ հետաքրքրութեան առարկայ դարձնել մօրս համեստ վկայականները, որոնք զիս կը տանին տասնամեակնե՛ր ետ, մինչեւ 75-80 տարի առաջուան շրջանները: Իր մանկապարտէզի (1946) ու նախակրթարանի (1952) վկայականներէն ետք,-- որոնց անդրադարձայ առանձինն,-- ահա՛ւասիկ երրորդ մըն ալ, որ այս անգամ կու գայ Կիրակնօրեայ Դպրոցէն:

Այո՛, Կիրակնօրեայ Դպրոց կամ պաշտօնական լրիւ անուանումով՝ **Հայց. Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներ (Հ.Ե.Կ.Դ.):**

1929-ին է որ Կիլիկիոյ վշտակիր Սահակ Բ. Խապայեան կաթողիկոսը հիմը պիտի դնէր կրթական այս կազմակերպութեան, Հալէպի մէջ, ուր Վեհափառը կը մնար դեռ այն ատեն, նախքան իր Անթիլիաս վերջնական տեղափոխութիւնը: Կիրակնօրեայ Դպրոցներու հիմնական առաքելութիւնը պիտի ըլլար **կրօնաբարոյական դաստիարակութեան ջամբումը հայ փոքրիկներուն եւ պատանիներուն**, զանոնք պահելով Հայց. Եկեղեցւոյ շուքին ու հոգատար խնամքին տակ, տալով անոնց քրիստոնէական այն բոլոր անհրաժեշտ գիտելիքները, որոնք կրնային կոփել տիպար հայորդին եւ առաքինի անհատը: Ասիկա, ճեւով մը, լրացուցիչ մասը պիտի ըլլար ազգային ընդհանուր կրթութեան եւ դաստիարակութեան:

Որքան որ գիտենք՝ Անգլիայէն, անգլիացի ժողովուրդէն ընդօրինակուած կրթական դրութիւն մըն էր այս, որուն որդեգրումը բարերար եւ օգտակար նկատուեցաւ մեր հայրենահաւանումին ու գաղթականութեան յաջորդող առաջին տասնամեակներուն: Դրութիւնը կատարելապէս հայացուեցաւ անշուշտ: Հայրապետական հրահանգով՝ պատրաստուեցաւ ծրագիր-կանոնագիր ու Կիրակնօրեայ Դպրոցներու առաջին վարիչ-տնօրէն նշանակուեցաւ **պր. Լեւոն Զէնեան**, համալսարանաւարտ մանկավարժ մը (յետոյ Ամերիկա տեղափոխուած): Իրեն յաջորդեցին վեղարաւոր հոգեւորականներ (այս շարքէն՝ Սեպուհ ծ. վրդ. Սարգիսեանի պաշտօնավարութեան երկարամեայ շրջանին, 1978-էն սկսեալ՝ շուրջ քսան տարի, Հ.Ե.Կ.Դ. ապրեցաւ զարթօնքի բացառիկ տարիներ): Հալէպէն դուրս, հետզհետէ բացուեցան նոր մասնաճիւղեր տարբեր թեմերու մէջ, ընդգրկելով հայաբնակ քաղաքներ եւ գիւղաւաններ: Լիբանանի տարածքին առաջին Կիրակնօրեայ դպրոցը կեանքի պիտի կոչուէր Նոր Մարաշի Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ հովանիին տակ, 1939-ին:

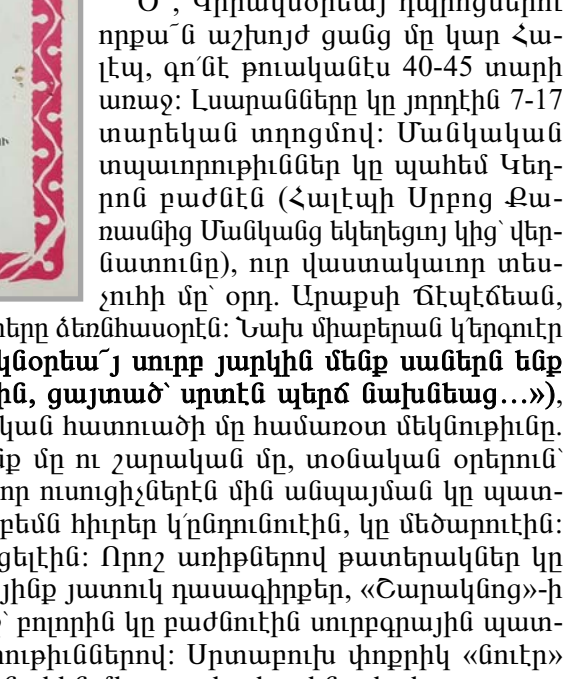
Բաւական երկար տարիներ Կիրակնօրեայ Դպրոցները պիտի ունենային իրենց սեփական մամուլն ալ: Նախ՝ մեքենագիր **«Մեր Կեանքը»** լրատուն (50-ականներուն), այնուհետեւ **«Դրազարկ»** պարբերաթերթն ու տարեգիրքը (60-ականներուն), ամէնէն վերջն ալ **«Նոր Դրազարկ»** ամսաթերթը (1984-էն սկսեալ, հաւանաբար մինչեւ 90-ականներու վերջերը), որոնք բոլորն ալ կը հրատարակուէին Անթիլիաս:

Օ՜, Կիրակնօրեայ դպրոցներու որքա՜ն աշխոյժ ցանց մը կար Հալէպ, գո՛նէ թուականէս 40-45 տարի առաջ: Լսարանները կը յորդէին 7-17 տարեկան տղոցմով: Մանկական տպաւորութիւններ կը պահեմ Կեդրոն բաժնէն (Հալէպի Սրբոց Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ կից՝ վերնատունը), ուր վաստակաւոր տեսչուհի մը՝ օրդ. Արաքսի Ճէպէճեան, կը ղեկավարէր լսարանային յայտագրերը ձեռնհասօրէն: Նախ միաբերան կերգուէր Կիրակնօրեայի մաղթերգը **(«Կիրակնօրեա՜յ սուրբ յարկին մենք սաներն ենք լուսաբաղձ, կայծերու պէս լուսածին, ցայտած՝ սրտէն պերճ նախնեաց...»)**, յետոյ կը կատարուէր աւետարանական հատուածի մը համառօտ մեկնութիւնը. կը յաջորդէին սաղմոս մը, մաղթանք մը ու շարական մը, տօնական օրերուն՝ ազգային-հոգեշունչ երգ մը: Կամաւոր ուսուցիչներէն մին անպայման կը պատմէր բարոյալից պատմութիւն մը: Երբեմն հիւրեր կ'ընդունուէին, կը մեծարուէին: Յաճախ հոգեւորականներ ալ կ'այցելէին: Որոշ առիթներով թատերակներ կը բեմադրուէին: Ձեռքի տակ կ'ունենայինք յատուկ դասագիրքեր, «Շարակնոց»-ի տետր մը: Սրահէն բաժնուելէ առաջ՝ բոլորին կը բաժնուէին սուրբգրային պատմութիւններու նկարներ՝ հոգեթով գրութիւններով: Սրտաբուխ փոքրիկ «նուէր» մըն ալ կը նետէինք դպրոցի գանձանակին մէջ, որպէսզի,-- ինչպէս կը բացատրէին մեր մեծերը,-- մատղաշ տարիքէն վարժուէինք **տալու**՝ Աստուծոյ գործին, աղքատներուն եւ ազգային ձեռնարկներուն...: Երանելի՜ օրեր...:

***

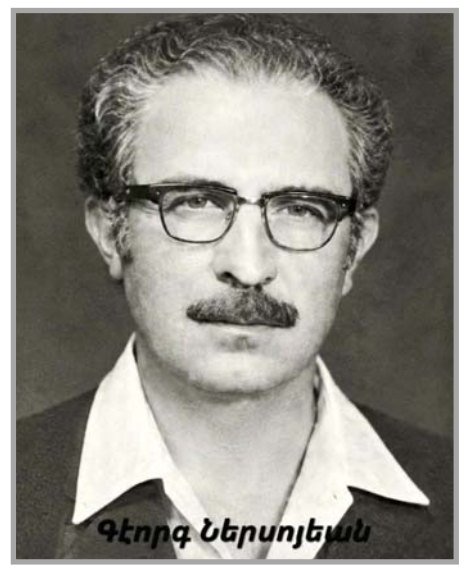
Այժմ կը վերադառնամ մօրս Կիրակնօրեայի վկայականին:

Շրջանաւարտութեան այս վկայականը կը կրէ 1955 թուականը: Սա կը նշանակէ, թէ մայրս 17 տարեկանին տիրացեր է ատոր: Վկայականը գեղատիպ է, գունաւոր ու գեղաճաշակ: Զարմանալի է որ անիկա շարադրուած է գրաբարով՝ մեր նոր գրականութեան պատմութեան մէջ ծանօթ գրաբար-աշխարհաբար պայքարի ժամանակաշրջանէն 90-100 տարի ետք...: Ահա՛ւասիկ վկայականին գրաբար բնագիրը. **«Վկայեմք այսու եթէ որ ունի զայս գիր ի ձեռին, ԱՐՓԻՆԷ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ յաջողութեամբ եւ բարւոք գնացիք աւարտեալ զերկոտասանամեայ ընթացս քրիստոնէական եւ եկեղեցական մանր ուսմանց Կիրակնօրեայ Դպրոցաց Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ, եւ անցեալ ընդ փորձ վերջնոյ քննութեան, արժանի կացոյց զանձն ստանալոյ զայս վկայական»:**

Կը պարզուի ուրեմն, որ այս վկայականը ենթակային կը շնորհուէր 12 տարւան («զերկոտասանամեայ ընթացս») հետեւողական մասնակցութենէ ետք միայն...: Ասով՝ ենթական իրաւունք կը շահէր մաս կազմելու Կիրակնօրեայի ուսուցչական կազմին:

Վեց անջատ ստորագրութիւններու տեղ յատկացուած է այս վկայականին ներքեւ. **վարիչ-տնօրէն, դպրոցի տեսուչ, Կրօնական Դաստիարակութեան Խորհուրդի ատենապետն ու ատենադպիրը,** այս նոյն **խորհուրդի նախագահը,--** որ թեմակալ առաջնորդը պէտք է ըլլայ ի պաշտօնէ,-- եւ **Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան բարձրագոյն ներկայացուցիչը:** Բայց որովհետեւ թեմակալ առաջնորդին ստորագրութիւնը չկայ, իսկ դպրոցի տեսուչին փոխարէն իր ստորագրութիւնը դրած է խորհուրդի նո՛յն ատենադպրուհին, ուստի՝ վկայականին վրայ կը կարդանք լոկ չորս ստորագրութիւն: Այս ստորագրութիւններէն իւրաքանչիւրը անդրադարձումներու կը մղէ զիս, որովհետեւ անոնց տէրերը երեւելի, հանրածանօթ դէմքեր եղած են գաղութային մեր անցեալի կեանքին մէջ ու դրո՛շմ թողած իրենց ապրած ժամանակաշրջանին վրայ:

Ահա՛ կը ստուգեմ վարիչ-տնօրէնին ստորագրութիւնը: Ո՛չ մէկ կասկած՝ թէ այս ստորագրութիւնը կը պատկանի **ԳԷՈՐԳ ՆԵՐՍՈՅԵԱՆԻՆ** (1912-1981), որ ստորագրեր է «վասն վարիչ-տնօրէնի», այսինքն՝ փոխանորդաբար: Գ. Ներսոյեան ամբողջ Հալէպի մէջ կը ճանչցուէր «Ազգապետ» պատուանունով, որ հաւանաբար ժողովրդային շրջանակներու կողմէ տրուած էր իրեն՝ իր ազգային ու հանրանուէր լայնածաւալ գործունէութեան բերումով: Ան կու գար այնքապցի բարեհամբաւ ընտանիքէ մը: Իր հայրը **Տ. Ներսէս աւ. քհնյ. Թաւուքճեան**ն էր, Այնթապի 1920-21-ի հերոսական ինքնապաշտպանութեան ղեկավարներէն մին (Տէր Հայրը դառնաղէտ վախճան մը կ'ունենայ Հալէպ, 1934-ին, իսկ իրենց ընտանեկան մականունը պաշտօնապէս կը փոխուի հետագային): Եղբայրը **Տիրան արք. Ներսոյեան**ն էր (1904-1989), Երուսաղէմի ընտրեալ (ոչ-գահակալած) պատրիարքն ու ամերիկահայոց թեմակալ երբեմնի առաջնորդը: Միւս եղբայրը ամերիկաբնակ **փրոֆ. Յակոբ Ներսոյեան**ն էր (համալսարանի փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան դասախօս, 1920-2006):

Գէորգ Ներսոյեան, քաղաքական խառնաշփոթ պարագաներու բերումով, չէր տիրացած բարձրագոյն ուսման. յաջողած էր շրջանաւարտ ըլլալ լոկ Հալէպի Ազգ. Հայկազեան վարժարանէն (1926): Բայց թերուսումը փոխարինած էր ինքնազարգացումով եւ յարատեւ ընթերցումներով: Հ.Ե.Կ.Դ.-ի հիմնադրութեան սկզբնական շրջանէն ան մօտիկ եղած էր այս կրթարանին: 1938-էն սկսեալ, երկա՜ր տարիներ, վարած էր Կիրակնօրեայ Դպրոցներու վարիչ-քարտուղարի պաշտօնը, միաժամանակ իր վրայ պահելով Հալէպի կեդրոնին տեսուչի պարտականութիւնները, մօտ երեք տասնամեակ: Այս ծիրէն ներս՝ պատրաստած էր Կիրակնօրեայի աւարտական դասարանին յատուկ **«Հարցում-Պատասխան»** դասագիրքն ու **«Շարակնոց աղօթագիրք»** մը: 1949-ին ստանձներ էր Հաւուրըտ Գարակէօզեան Հիմնարկութեան Սուրիոյ գրասենեակին տնօրէնութիւնը ու զայն վարեր տարիներով, նմանապէս շուրջ 30 տարի (Հալէպի երբեմնի **«Գեղարդ»** տարեգիրքի Բ. հատորին մէջ,-- 1976-78 միացեալ թիւ,-- Ներսոյեան ունի ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Գարակէօզեան Հիմնարկութեան պատմութեան մասին): Զինք կը տեսնենք բարեսիրական, խնամատարական տարբեր հասցէներու մէջ ալ (Անանուն Բարերարի ձեռնարկ, Ճինիշեան, Գ. Կիլպէնկեան հիմնարկութիւն, Հ.Բ.Ը.Մ. եւ այլն, եւ այլն): Մահացած է 16 Յուլիս 1981-ին, Հալէպ: Իր դագաղին վրայ դամբանական խօսք արտասանած են Ջարմայր աւ. քհնյ. Հինտոյեան եւ բժ. Թորոս Թորանեան:

Երկրորդ ստորագրութիւնը կը պատկանի դպրոցի փոխտեսչուհիին (միաժամանակ՝ Կրօն. Դաստիարակութեան Խորհուրդի ատենադպիր)՝ **ՏԻԿ. ԱՂԱՒՆԻ Յ. ՓՍԹՐՔՔՃԵԱՆԻՆ**: Այսօր ո՞վ կը յիշէ այս անունը:

Այնքապէն Սուրիա գաղթած ու այստեղ կրթական մարզին ծառայած նուիրեալներու փաղանգին տիպար մէկ ներկայացուցիչն էր ան: Աւարտած էր իր ծննդավայրին Հայկազուշեան վարժարանը: Եթէ թերթատէք Հալէպի Կրթասիրաց վարժարանի 50-ական, 60-ական թուականներու մանկապարտէզի խըմբանկարները՝ հո՛ն է ան, տնօրէն Գր. Պօղարեանի կողքին: Մանկապարտիզպանուհին էր ան այս դպրոցին՝ 1947-1964, մինչեւ իր Լիբանան տեղափոխութիւնը: Բայց եթէ աւելի հին շրջաններ երթանք՝ պիտի տեսնենք, թէ Աղաւնի Ֆսթրքճեան երկարամեայ ուսուցչուհի մը եղած էր Ճարապլուսի մէջ (հիւսիսային Սուրիա, Եփրատի ափին), 1923-1946: Երկար տարիներ գործուն եղած էր ան նաեւ Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան եւ Կրթասիրաց Միութեան տիկնանց օժանդակ կազմին մէջ: Տիկ. Աղաւնի ունի հրատարակուած «Այբբենարան» մը: Աշխատակցած է **«Բուրաստան»** մանկաթերթին եւ Կիրակնօրեայի **«Մեր Կեանքը»**-ին: Կիրակնօրեայի եռանդուն ուսուցչուհի մը հանդիսացած է ան թէ՛ Հալէպ, թէ՛ Պէյրութ: Հաւանաբար մահացած է 1970-ականներուն, յառաջացեալ տարիքին:

Երրորդ ստորագրութիւն՝ **Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ** (1892-1970, ատենապետ Կրօն. Դաստիարակութեան Խորհուրդի): Պատմութեան գիրկը նետուած անուն մըն ալ այս, որ սակայն մին էր հին շրջաններու Հալէպի պատկառելի քահանաներէն, Տ. Ներսէս Թաւուքճեանի, Տ. Մկրտիչ Մուրատեանի կամ Տ. Ներսէս Պապայեանի քովն ի վեր: Բնիկ այնքապցի, Վարդանեան կրթարանի

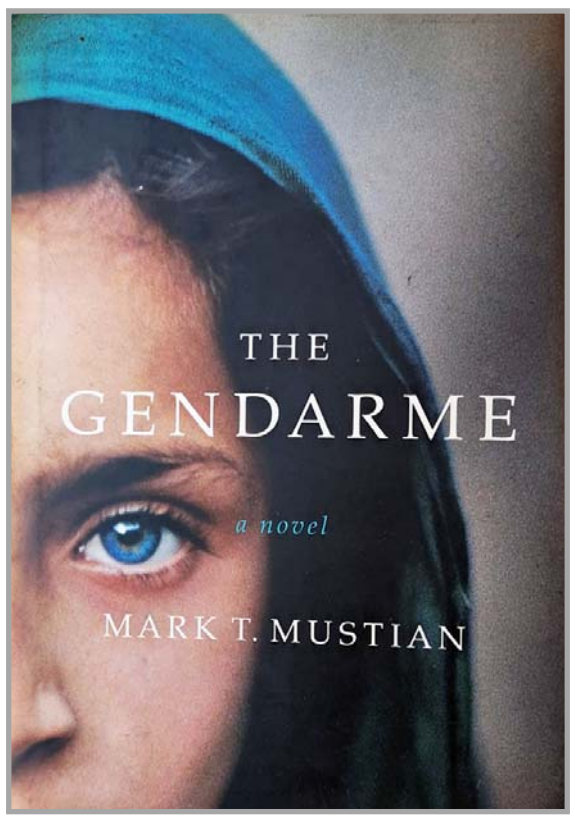
(Շար.ը տեսնել էջ 12)

ՄԱՐՔ ՄՈՒՍՏԵԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒՈՂ «ՈՍՏԻԿԱՆԸ» ՎԷՊԸ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»ին

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԻՍԿԱՀԱՏԵԱՆ

Ամերիկահայ գրող Մարք Թ. Մուստեան կ՛ըսէ թէ իր հայկական արմատները հեռաւոր անցեալի երկու հարիւր տարիները կ՛երթան, երբ իրեն հարց կը տրուի իր ազգութեան մասին: Անոր հայրական մեծ հայրերը կռուած են Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու քաղաքացիական պատերազմին ընթացքին: Երբ ան կարդացած է Փիթըր Պալաքեանի Հայասպանութեան առընչուող «Ճակատագրի Սեւ Շունը» վաւերագրական վէպը, հարց տուած է ինքնիրեն թէ այդ ահռելի դէպքերը ի՞նչպէս պատահած են ու շատ քիչեր իմացած անոնց մասին:

Մարք Թ. Մուստեան կը կարդայ հայ վերապրողներու յուշագրութիւններն ու պատմութեան գիրքեր: Կ՛իմանայ նաեւ թրքական ուրացումին մասին եւ թէ հայոց ողջակիզումը Ցեղասպանութիւն կոչելը մինչեւ օրս Թուրքիոյ մէջ ոճիր կը համարուի: Հեղինակը կը կեդրոնանայ հայ բռնագաղթեալներու մէկ կարաւանին վրայ հսկող թուրք ոստիկանի մը կեանքին մանրամասնութիւններուն, որու առանցքը հայ բեկորներու տառապանքներու կողքին հայ պատանուհիի մը հանդէպ թուրք ոստիկանին ունեցած համակրանքի զգացումը կը կազմէ: Առ այդ, Մարք Թ. Մուստեան լոյս կ՛ընծայէ «Ոստիկանը» վէպը, հրատարակութիւն՝ Էմի Այնհորն Պուքս, Փութնեմզ Սանզ, Փենկուին Կռուփ, 2010, Նիւ Եորք, ԱՄՆ, 294 էջ (The Gendarme, Amy Einhorn Books, Published by G. P. Putnam's Sons, a member of Penguin Group (USA) Inc. New York, USA, 294 pages):

Թուրք ոստիկան Էմէք (Ահմետ) Քոն (Խան) 1915-ի գարնան Խարբերդէն տեղահանուած դէպի սուրիական անապատները քշուող հայկական կարաւանին վրայ հսկող քանի մը ոստիկաններու մեծաւորն էր: Երբ կարաւանը Հալէպ հասած էր, հայ գաղթականները անծանօթ ուղղութեամբ տարուած էին, անոնցմէ քանի մը հոգի միայն յաջողած էին Հալէպի մէջ ապաստան գտնել, իսկ Էմէք Քոն առանց թրքական կառավարութենէն արտօնութիւն վերցնելու քանի մը ամիս Հալէպ մնացած էր եւ ապա ձերբակալուելով տարուած Կալիփոլիի ճակատը անգլիացիներու դէմ կռուելու: Օսմանեան Պետութեան օրէնքով ոստիկան մը միշտ պատրաստ պէտք է ըլլար իբրեւ զինուոր ծառայելու եւ հոնկէ կու գայ ոստիկան-ասկեար արտայայտութիւնը:

Կալիփոլիի ճակատին վրայ Էմէք Քոն ոստիկան-ասկեարը կը վիրաւորուի եւ անզգայ կ՛իյնայ խրամատին մէջ: Անգլիացիները շփոթելով զայն իբրեւ անգլիացի զինուոր, կը տանին Անգլիա եւ կը յանձնեն հիւանդանոցի մը խնամքին 23 Սեպտեմբեր 1915-ին: Ան անզգայ վիճակէն կ՛արթննայ, սակայն յիշողութիւնը կորսնցուցած: Էմէք Քոն ԱՄՆ կը մեկնի եւ կ՛ամուսնանայ ու երկու դուստրերու հայր կը դառնայ Ճորճիա նահանգին մէջ: Անոր դուստրերը զայն կը յայնծանեն հոգեբոյժի մը խնամքին, յիշողութիւնը վերականգնելու յոյսով: Հիւանդանոցին մէջ յետ բժշկական քննութիւններու, կը պարզուի թէ Էմէքի ուղեղին մէջ փոքր ուռեցք մը գոյութիւն ունի:

Խարբերդէն ճամբայ ելած կարաւանը երկու հազար հայ բռնագաղթեալներ կը հաշուէր, այսպէս անցեալը կը սկսի յիշել Էմէք Քոն, երբ ան 92 տարեկան էր: Անոր յիշողութիւնը տակաւ առ տակաւ կը վերականգնի: Շարունակելով ոստիկան Էմէք Քոն կ՛ըսէ. «Մարդիկ ցուրտին կը պառկէին: Անոնք իրենց տուները կ՛երազէին եւ կամ մահը կը փնտռէին: Բռնագաղթուածներուն ծերերէն ու մանուկներէն ոմանք կը մահանային: Շատեր ջուր կը մուրային եւ չգտնելով զայն, կը նուաղէին: Ուրիշներ իրենց արժէքաւոր իրերն ու ոսկեղէնը կը վաճառէին փոխան քիչ մը ջուրի: Ողջ մնացողները յարատեւ կը քալէին (էջ 10):

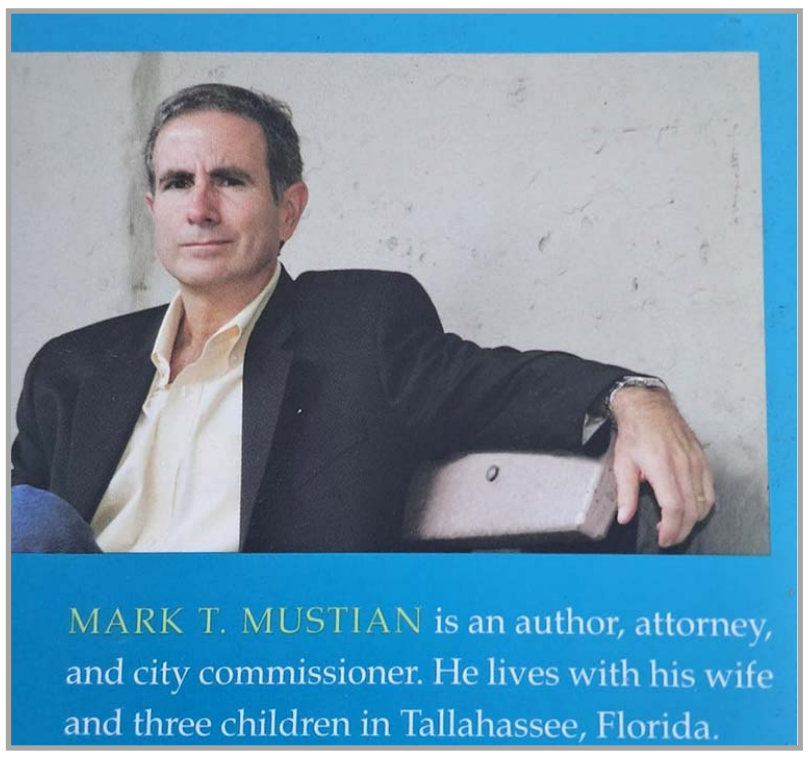
Բռնագաղթի ճամբուն վրայ Ոստիկանը կարաւանէն հայ պատանուհի մը կը նշմարէ ծառերու ետին, որ սնուելու համար բուսեղէն կը փնտռէր: Էմէք Քոն կը համակրի անոր եւ կ՛ուզէ օգտակար դառնալ, սակայն հայ պատանուհին առանց բառ մը արտասանելու կը հեռանայ եւ կարաւանին կը խառնուի:

Մարք Թ. Մուստեան ոստիկան Էմէք Քոնի Ճորճիա նահանգին մէջ կեցութեան զանազան դէպքերու նկարագրութիւնը մերթ ընդ մերթ ընդհատելով, վերջինիս յիշողութեան ընդմէջէն բռնագաղթի պատումը կը ներկայացնէ: Ոստիկանը պատառ առ պատառ կը յիշէ անցեալի դէպքերը ու անով կ՛ապրի, մանաւանդ շեշտելով հայ պատանուհիին հանդէպ իր զգացած համակրութիւնը: Շարունակելով վերյիշել ոստիկանը կ՛ըսէ. «Բռնագաղթուածները հարիւրաւոր մղոններ կը քալէին: Մահը անխուսափելի էր շատերուն համար: Այլ կարաւանի մը մէջ հայեր մահացած էին զանազան հիւանդութիւններէ՝ քիֆիւս, փորիարութիւն, եւայլն» (էջ 23):

Կարաւանը Քիլիսէն անցնելով Գաթմա կը հասնի: Էմէք Քոն հայ ազգին մասին կը խորհրդածէ հետեւեալը, որ հայանպաստ պերճախօս խոստովանութիւն մըն է թուրքի մը բերնէն. «Հիմա հայ գաղթականները բռնագաղթի ճամբուն վրայ կը տառապին ու անոնք մեռած կը սեպուին, սակայն Կայսրութիւնը (Օսմանեան Պետութիւն – Յ. Ի.) առանց անոնց դրամատէրերուն, իրաւաբաններուն, առեւտրականներուն եւ արհեստաւորներուն կը կործանի» (էջ 39):

Ոստիկանը երկրորդ անգամ կը հանդիպի հայ պատանուհիին ու անոր հետ կարճ զրոյց մը կ՛ունենայ: Կը պարզուի թէ անոր անունը Արաքսի էր եւ մականունը Մարաշլեան, Խարբերդէն: Էմէք Քոն երբ կը նկատէ թէ Արաքսի կը մսէր, իր շապիկով կը ծածկէ անոր մարմինը: Ոստիկանին համակրութիւնը Արաքսիի հանդէպ կ՛աւելնայ: Կարաւանը Գաթմայէն առտու կանուխ ճամբայ կ՛ելլէ իր ետին 5-6 մեռեալներ ձգելով: Յղի կին մը կը յամառի իր տեղէն չշարժիլ սաստիկ յոգնութեան եւ սպառումի պատճառով:

Էմէք Քոն կրկին կը խորհրդածէ. «Մերթ ընդ մերթ կը լսէի շշուկներ մեր կատարած անմարդկային արարքներուն մասին: Նոյնիսկ մեզի դաշնակից գերմանացիները կը դատապարտէին բռնագաղթերն ու ժողովուրդին մահացու տեղափոխութիւնները» (էջ 47): Այսպէս ըսած էր իրեն գերմանացի երկրաչափ զինուոր մը: Այս լոկ խոստովանութիւն մըն է ի նպաստ հայոց, սակայն Ոստիկանը չուշանար թրքական արարքներուն առանց փաստի արդարացում յօրինող թուրքերու ըսածները ներկայացնելու, ըսելով. «Մենք կ՛ըսէինք թէ հայերը մեր թշնամիներն էին, դաշնակից ռուսերու, որոնք մեր վրայ յարձակեցան: Հայերը Վանի մէջ ըմբոստացան յարձակելով օսմանեան բանակին վրայ եւ անկախութիւն հռչակեցին: Մենք այժմ կը թոյլատրենք հայոց հեռանալը, ինչ որ աւելի արդար է... Թուրքիան թուրքերու համար է միայն: Խառն բնակչութիւնը միայն պառակտում կը յառաջացնէ... Թէեւ ես մանկութեանս հայ տղոց հետ կը խաղայի եւ կօշիկներս հայ հնակարկատի կողմէ կը նորոգուէին եւ նոյնիսկ անգամ մը երբ հիւանդ էի, հայ բժիշկ մը զիս բուժեց, սակայն ես չեմ վստահիր հայոց, անոնք նենգ, վատ ու դաւաճան են: Ամենայն դէպս, պատերազմի ընթացքին մարդիկ, նոյնիսկ անմեղ մարդիկ կը մեռնին» (էջ 47): Անմեղ բառին որակումը անոր ենթագիտակցութեան մէջ կ՛ակնարկէ հայոց անմեղութեան...:

Ճորճիա նահանգին մէջ Ոստիկանը իր ուղեղի փոքր ուռեցքը վերացնելու յաջող գործողութեան կենթարկուի: Կազդուրման ժամանակաշրջանին ան աւելի սահուն կը սկսի յիշել անցեալը երբ կ՛ըսէ. «Գաթմայի հայ բռնագաղթուածներու գաղթականը շատ աղտոտ վայր մըն էր: Կեսարիայէն, Քաղէշէն, Կարինէն, Տիգրանակերտէն եւ նոյնիսկ Տրապիզոնէն հայ տեղահանուածներ լեցուած էին հոն» (էջ 61):

Վերջապէս բռնագաղթի ճանապարհը կը հասնի Հալէպի մօտերը, ուր շատ մը յուսահատածներ նոր կեանք կ՛առնեն: Խարբերդէն ելած այդ երկու հազար հոգինոց կարաւանը նուազած էր մեծ թիւով ու հասած յիսուն հոգիի: Արաքսի սաստիկ յոգնած ու հիւանդ էր եւ կարաւանին մէջ Անի անունով կին մը անոր հոգ կը տանէր: Ոստիկանը Անիին հետ Արաքսին հիւանդանոց կը փոխադրէ, ուր Արաքսիի առողջութիւնը կը սկսի բարելաւուիլ: Ատեն մը ետք երբ Արաքսի բոլորովին ապաքինած էր Անիին հետ հիւանդանոցին մէջ կը սկսին աշխատիլ: Այս պատճառով անոնք զերծ կը մնան Տէր Զօր կամ այլ վայր մը քշուելէ:

ԱՄՆ-ի մէջ երբ Ոստիկանը այլեւս վերագտած էր իր յիշողութիւնը, կը տանջուէր՝ տեսնելու համար Արաքսին, որուն հանդէպ իր համակրանքի զգացման ապրումները անաւարտ մնացած էին: Բարեկամներու յանձնարարած էր գտնելու Արաքսին, որովհետեւ իմացած էր անոր Ամերիկա գալը: Վերջապէս օր մը, իր բարեկամը իրեն կը յանձնէ Արաքսիի հասցէն: Ոստիկան Էմէք Քոն աճապարանքով կը պատրաստուի ու կը մեկնի Նիւ Եորք, ուր որոշ տան մը մէջ ան կը կարծէր գտնել Արաքսին: Սրտատրոփ դուռը կը թակէ: Պարմանուհի մը կը հարցնէ անոր թէ ի՞նչ կ՛ուզէ: Արաքսի Մարաշլեանը կ՛ըսէ Ոստիկանը: Պահ մը լռութենէ ետք Օկըսքին անունով աղջիկը կ՛ըսէ թէ Արաքսին չորս տարի է որ մահացած էր, եւ ինք անոր թոռնուհին է: Յուսահատութեան մէջ իսկ Ոստիկանը տեղի չի տար եւ կը մղէ օրիորդը որ Արաքսիին մասին պատմէ...

Կը պարզուի թէ Հալէպի հիւանդանոցին մէջ Արաքսիի ծառայած ատեն թուրք հիւանդապահ Հիւսէյնը աչք տնկած էր անոր վրայ: Արաքսի զայն անտեսած էր եւ չէր ուզեր տեսնել: Ուստի Հիւսէյն նախ Արաքսին բռնաբարած էր եւ ապա ստիպած որ իր հետ ամուսնանայ: Արաքսի անկէ զաւակ մը աշխարհ բերած էր, որ երկու տարեկանին հիւանդութենէ մահացած էր: Կը մնար ձերբազտուիլ Հիւսէյնէն: Բարեբաստիկ առիթով մը Արաքսի յաջողած էր Հիւսէյնը քունին մէջ խեղդամահ ընել վերմակով: Անկէ ետք Արաքսի ամերիկեան միսիոնարութեան մը օգնութեամբ եւ խողովակով ԱՄՆ գաղթելով ամուսնացած էր Լեւոն Մերկերեան հայ առեւտրականին հետ: Ոստիկանը իր խիղճը հանգըստացնելու համար երկար ճամբայ կտրելով եկած էր Արաքսին տեսնելու:

Վէպին հերոսը՝ Էմէք Քոն, իր կեանքի մայրամուտին ամբողջովին համակուած էր իր երիտասարդութեան սարսափելի յուշերով, իր ազգակիցներու ապաստակութիւններով հայ ժողովուրդի պատմական հողին վրայ եւ անոնց կատարած անպատմելի դաժանութիւններով: Կը յիշէր թէ ինչպէս համակրած էր հայ պատանուհիին եւ փրկած զայն՝ փախցնելով սուրիական անապատները քշուող հարիւրաւոր հազար հայ բռնագաղթեալ ու տանջուող ժողովուրդի խումբէն:

Ան փնտռեց Արաքսին, որպէսզի անկէ մեղքերու թողութիւն խնդրէ... բայց Արաքսի այս աշխարհէն հեռացած էր...:

***

Այս վէպը նոյնիսկ եթէ յօրինուած է, բայց յստակօրէն կը ցոլացնէ հայոց տառապանքը թուրքերու կողմէ, նոյն անոնց արդարանալու ձգտումներով, որ ներկայի իրականութեան կը համապատասխանէ:

Պէյրութ

Գեղեցկագոհ Իրմայի

ՄԵԴԱ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ ԽՏՉԵԱՆ

Տխուր առիթով, գեղեցիկ երեւոյթի մը ականատեսներն ենք այսօր: Աննախադէպ երեւոյթ մը չէ այս մէկը, սակայն ընդհանրապէս եւ սովորական ալ չէ, որ հինգ մշակութային միութիւններ համատեղ, կ՛ոգեկոչեն յիշատակը անձնաւորութեան մը, որուն անունը ուղղիակիօրէն կ՛առնչուի հայ բանաստեղծութեան ցորեաններէն քաղուած արեւահամ ու բոցավառ, ոսկեհատիկ գոհարներու՝ մեսրոպեան ոսկեղենիկին գեղեցկօրէն արտայայտելու արուեստին:

Յարգանքի տուրք կը մատուցենք մեզմէ շատ կանուխ բաժնուած սիրելիի մը, որ ոչ միայն սէր եւ բծախնդրութիւն ունէր հայ բառին ու խօսքին հանդէպ՝ գեղեցկօրէն արտայայտելու, այլեւ՝ յարգանք ու յատուկ վերաբերում՝ ճշգրիտ ու ջինջ, մաքուր ու յստակ փոխանցելու՝ խօսքը, պատգամը՝ բանաստեղծին, ինչպէս կարկաչահոս աղբիւրը, հայ լեռներու ակունքներէն հոսող վճիտ ջուրերուն:

Աւելի՛ն, Իրման իր ետին կը թողու բաց մը, որ պիտի մնայ երկար ատեն պարապ: Հարազատներն ու սիրելիները, անկախ մայր մը, կին մը, քոյր մը կորսնցուցած ըլլալու հանգամանքէն, իր ձայնին, ժպիտին, ներկայութեան, քնքշութեանն ու գորովանքին կարօտ, զինք պիտի շարունակեն փնտռել երկա՜ր, պիտի փնտռեն, ամէն օր եւ ամէն ժամ, բաց մը, որ ուրիշ ոչ ոքի մէջ պիտի կարենան գտնել:

Իր հարազատները չեն միայն, որ զինք կը փնտռեն, մե՛նք եւս, բոլո՛րս կը փնտռենք Իրման, որովհետեւ իր անուան հետ կապուած է շնորհալի արժանիք մը, որ կը կորսուի հետզհետէ, չըսելու համար, որ արդէն կորսուած է՝ ասմունքի արուեստը:

Ասմունքը եւ Իրման անքակտելի կերպով զուգորդուած են իրար, հայ քերթողութեան հմայիչ ունկնդրութեան գեղարուեստին՝ բանաստեղծութեան արուեստին հետ:

Ասմունքի մասին խօսիլ՝ կը նշանակէ խօսիլ բանաստեղծութեան մասին, որուն բարձրաձայն կամ մտովի ընթերցումը խորունկ ուշադրութիւն կը պահանջէ: Կեդրոնանալով լեզուական կշռոյթի եւ հնչիւններու վրայ՝ ընթերցողը կամաց-կամաց կը սուզուի ներհայեցողութեան մէջ՝ եւ կը հասնի ինքնաճանաչողութեան: Այսպիսով, գեղեցիկ ու հզօր խօսքը մեզի հնարաւորութիւն կու տայ ըմբռնելու մեր եւ մեզ շրջապատող աշխարհը:

Յատկապես, երբ բանաստեղծը կ՛արտայայտէ՝ հոգեվիճակներ եւ ապրումներ, որոնք մենք զգացեր ենք արդէն, որոշակի իրավիճակներու մէջ, ինչպէս՝ սիրոյ եւ ցաւի, ուրախութեան եւ հայրենասիրութեան հոգեվիճակներուն մէջ, եւ այն ատեն է, որ մենք կը նոյնանանք բանաստեղծին հետ եւ կ՛երթանք հետը հեռու՝ ճամբորդութիւն մը՝ դէպի ինքնաճանաչողութիւն, դէպի մարդկայինն ու համամարդկայինը, մինչեւ՝ Աստղեր, մինչեւ՝ Աստուած:

Օրինակ՝

Ինչպէ՞ս չյիշեմ տխրութեամբ հսկայ
Քո ժպիտը հեզ, քո հայեացքը ջինջ.
Աշխարհում արդէն ոչ մի տեղ չկայ
Ոչ մի երջանկութիւն, ոչ մի լոյս ոչինչ…

Եւ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես յիշեցի քեզ
Այս ուշ գիշերին, այս մթին ժամին,—
Դու հեռու ես, դու երջանիկ ես հեզ,
Ու քեզ չի հասնի իմ տխուր քամին…

Կամ՝

«Յաղթանակի ու փառքի՝ հպարտութիւն, արհաւիրքի՝
սառոյտ, կարօտի՝ կանչ ու սիրոյ՝ հառաչանք»:
«Տէր Զօրի աւազներէն յառնող անթաղ մեռելներու՝ մրրկաշունչ վրէժի կանչ»,
«Դէպի երկիր տուն դարձի մշտահունչ ղօղանջ ու անդադրում կանչ»:

Անժամանցելի ու յաւերժական համամարդկային յոյզեր, սիրոյ եւ հայրենասիրութեան արժէքներ պեղող մարգարտափայլ ուլունքաշար մը, որ իւրաքանչիւրիս միտքը կը շղթայէ հայերէն ոսկեղենիկի լուսափայլ հատիկներուն՝ Վարուժանին, Տէրեանին, Սեւակին, որոնց միտքն ու հոգին կը բացուին մեր առջեւ՝ պարգեւելով՝ մեղրահամ բառերու տօնահանդէս մը, բանալով ընթերցողին առջեւ հայկեան լեզուի ամբողջ գանձարանը, եւ մարդկային մտքի քոխչքին ու խոյանքին մեծութիւնն ու խորութիւնը: Հսկայական ժառանգութիւն մը, որ մեզ կը պարգեւէ, ինքնաճանչողութիւն, ինքնավստահութիւն եւ հպարտութիւն:

Ահա՛ ասմունքի միջոցով բանաստեղծութիւն կարդալ եւ ըմբռնելու արուեստին է, որ լաւագո՛ւն տիրապետած էր Իրման, եւ մեզ փնտռել կու տայ զինք, որովհետեւ գեղեցիկը՝ գեղեցիկօրէն արտայայտելու, փոխանցելու, եւ մեր ներսը փոթորկելու, ամէն մարդու չէ շնորհուած:

Եւ այստեղ է նաեւ, թերեւս, Խաչիկին բանաստեղծութիւն գրելու ներշնչման աղբիւրը՝ Իրման, իր բանաստեղծութիւններուն լաւագոյն մեկնաբանն ու ապրողը, որ իր ամէն մէկ բառին ու ապրումին, յոյզերուն ու խռովքներուն, հոգեկան ելեւէջներուն, հարազատօրէն առնչուող, կ՛ամբողջացնէր եւ կ՛արձագանգէր՝ Խաչիկին ներքին ձայնին, ճշգրտօրէն մեկնելով անոր սիրտն ու հոգին, մղելով Խաչիկը՝ գրելու եւ նաեւ արտասանուած բառերուն հետ ապրելու ներքին թռիչք մը դէպի՝ բարձունքները կամ խորունկը՝ իր հոգիին ու ներաշխարհին:

***

Բանաստեղծութեան ընթերցանութիւնը մեզի հաղորդութեան մէջ կը դնէ տիեզերական իմաստութեան հետ եւ մեր երեւակայութեանը թռիչք կու տայ, որ շատ հզօր եւ բուժիչ ուժ ունի:

Այդ ուժը մեզ կ՛օգնէ, որ զգանք, թէ մենք աւելի մեծ պատկերի մը մասնիկն ենք, կը հասկնանք, որ ուրիշներ եւս նման խոհեր, հոգեւոր եւ իմացական թռիչքներ կ՛ունենան: Նոր եւ գեղեցիկ բաներ կը բացայայտուին մեր ներսը՝ մեր մտքին, հոգիին ու երեւակայութեան մէջ: Իսկ երեւակայութիւնը մարդուս թռիչք ներշնչող ամենամեծ մղիչ ուժն է:

«Սպանէք երեւակայութիւնը մարդուն մէջ - եւ դուք կը սպաննէք «ես»-ը մարդուն մէջ, ըսեր է՝ Ամերիկացի մեծ ճարտարագէտ, արուեստագէտ եւ հոգեբանական գիրքերու հեղինակ Մարք Ֆրիմըն, իր «Rewriting the Self» գրքին մէջ հրատարակուած 1993-ին:

Այս հոգեւոր ուժը, անծանօթ է ստուար մեծամասնութեան մը այսօր: Պարզապէս որովհետեւ բանաստեղծութիւն չեն կարդար:

Իրմային խորը յարգանքը եւ մեծ սէրը Հայերէն լեզուի ու հայ բանաստեղծութեան հանդէպ, իր բծախնդրութիւնը, նիւթը մանրաքննին ուսումնասիրելու եւ լաւապէս մարսելէ ետք, ունկնդրին հրամցնելու բարեխղճութիւնը, մաքուր, յստակ ու գեղեցիկ առոգանութեամբ, յուզականութեան թրթիռներով եւ ականջ շոյող քնքշութեամբ, եւ զգացումներու զեղում ու նուրբ արտայայտչական ելեւէջներով ամբողջացած, կը մտնէ ունկնդրին հոգիէն ներս, բանալով բանաստեղծին հոգիին ծալքերը եւ մարդկային իրականութեան յատակները, ապրեցնելով բանաստեղծութեան եւ փիլիսոփայութեան գեղարուեստի աշխարհին մէջ, տեղծելով հոգեկան տագնապի, խանդի ուրախութեան, սիրոյ, կարօտի ու տառապանքի ամբողջ համանուագ մը, արժանաւալով ունկնդրին հիացմունքին:

Ասոր փաստը եւս ունինք անցեալէն եկող՝ Խաչիկին սիրոյ առկայծումին շարժառիթները հաստատող, Իրմային հանդէպ տածած սիրոյն դրդապատճառները: Նոյնինքն այս բանաստեղծութիւններու ներշնչած ապրումներէն, Իրմային գեղեցկօրէն արտայայտելու, ապրելու եւ հերոսուհիին կերպարին հետ եւ կերպարին մէջ միաձուլուելու տագանդէն առիթքնուած, Խաչիկ, «Հին Աստուածներու» հերոսուհիին կախարդական ու հրապուրիչ հրաւէրով՝

-«եկո՞ւր, եկո՞ւր տանիմ քեզի գիրկիս մէջ անդունդէ՝ անդունդ,
տանիմ դէպի անծանօթները, դէպի նոր աշխարհները,
տանիմ քեզի նոր գոյութեան, նոր էութեան,
եկո՞ւր ծուլուիս լոյսին ու ջերմութեան, ծուլուի՞ս Վահագնին ու աստուածներուն»:

Խօսքեր, որ սովորական պահու երբեք համարձակութիւնը պիտի չունենար արտայայտելու, բայց ինքզինք նոյնացուցած հերոսուհիին հետ եւ միաձուլուած անոր կերպարին մէջ, Իրման՝ վերացած, կ՛ապրի հերոսուհիին՝ սիրոյն խորութիւնն ու հզօրութիւնը, եւ ինքզինք կ՛արձակէ՝ սիրոյ զեղումներուն, շփոթի մատնելով հերոսը այս պարագային պիտի ըսէի զոհը՝ Աբեղան, այսինքն Խաչիկը, առինքնուած՝ հերոսուհիի՞ն, թէ՞ Իրմային խօսքերէն, ո՞վ էր խօսողը Իրմային մէջ, Հին աստուածներու Սեդա՞ն, թէ՞ Իրման, եւ կ՛երթայ նոր աշխարհը, նոր գոյութեան, նոր էութեան:

Ի հարկէ, Խաչիկ կախարդուած՝ կ՛առինքուի Իրմային գերող բառերէն ու կ՛երթայ դէպի՝ աշխարհները՝ նոր գոյութեան, նոր էութեան. ամուսնանալով Իրմային հետ:

***

Մեր Դպրոցական օրերուն մեր ուսուցիչները մեզ կը քաջալերէին ասմունքել՝ բանաստեղծութեան միջոցով ազնուացնելով աշակերտին հոգին: Դպրոցական մրցանքները ո՛չ միայն կ՛օգնէին արձագանգելու մեր ներքին կանչին, այլեւ մեզ կը հաղորդէին համամարդկային արժէքներու՝ սիրոյ, ուրախութեան, ցաւի ու հայրենասիրութեան յոյզերուն:

Ասմունքը պարզապէս կարդալ չէ, այլ բանաստեղծին ապրումներուն հետ նոյնանալ եւ զանոնք դիմացինին փոխանցել է: Այդ տաղանդը կը սկսի բառերու յստակ արտասանութեամբ եւ յուզականութիւնը վերապրելու շնորհքէն, որ կը կոչուի հաղորդականութիւն: Ահա այս հաղորդականութիւնն է, որ անմիջականօրէն կ՛ազդէ մեր սրտին, մտքին ու էութեան:

Այս արուեստին էր, որ Իրման տիրականօրէն կ՛իշխէր, դպրոցական գրասեղաններէն սկսած, որովհետեւ Իրմային ուսուցիչները կրցեր էին տեսնել եւ գնահատել Իրմային մէջ հաղորդական ըլլալու արուեստը: Առաջին քաջալերող եղած է իր հայերէնի ուսուցչուհին՝ օրդ. Յասմիկ Պապեանը, Սրբուհի Շուշան միջնակարգ երկրորդական վարժարանին մէջ, ուր Իրման մասնակցած է միջ-վարժարանային եւ այլ ասմունքի մրցանքներուն, առաջնութիւններ շահելով: Աւելի ուշ, ընտանեկան բարեկամութեան շնորհիւ, բանաստեղծ եւ գրող պրն. Պէպօ Սիմոնեան, դերակատար հանդիսացած է Իրմային քերթուածներու ընտրութեան մէջ եւ Իրման Թէքէեան մշակութային միութեան բեմերէն թափ առած, Բարեգործական, Նոր Սերունդ, Համազգային եւ մեր բոլոր բեմերուն տիրապետած է:

Հիմա՛ կը հասկնանք, թէ ինչո՛ւ եւ ինչպէ՞ս է, որ այս հինգ բարեսիրական մշակութային միութիւնները մէկտեղուած են այսօր: Մեզ բոլորս միացնողը, հայ մշակոյթի սպասարկու՝ գեղեցկախօս Իրման է:

Իհարկէ պարզապէս եւ հպարտութեամբ պէտք է նշենք նաեւ, թէ որքա՜ն մեծ դեր ունի ամուսնոյն՝ Խաչիկին նեցուկն ու քաջալերանքը Իրմային վստահութիւն ներշնչելու այս յաջողութիւններուն համար: Ասիկա տղամարդոց համար մեծ արժանիք մըն է:

Անկէ ետք Իրմային ձայնը մնայուն կերպով հնչեց Վանայ ձայնէն յուզելով եւ խանդավառելով ունկնդիրները եւ դարձաւ Ռատիոկայանի մնայուն ու հարազատ արձագանգը: Հասաւ ամէն օճախ՝ եւ իր հետ բերաւ տաքուկ շունչ մը, դառնալով ունկնդրին առօրեայի անբաժան ու սպասուած ընկերակիցը:

***

Իրմային յիշատակի այս օրը լաւագոյն առիթն է նաեւ յարգանքի տուրք մատուցելու մեր օրերու այն խանդով լեցուն հսկաներուն, որոնք ժամանակին թնդացուցին մեր բեմերը եւ փոթորկեցին մեր սրտերը, իսկ այսօր, աւա՛ղ, մատնուած են անարդար մոռացութեան: Խաչիկ Արարատեան, Զեփիւռ Շանթ, Վերա Յակոբեան, Վլատիմիր Ապաճեան, Թաթուլ Այնեճեան, Յարութիւն Գաբրիէլեան, Յակոբ Կիւլոյեան եւ ուրիշներ, հոյակապ ասմունքողներ, որ մեր սրահները կը թնդացնէին:

Իսկ այս բոլորին մէջ կ՛առանձնացուի, բացառիկ տաղանդաւոր ասմունքող՝ Սուրէն Քոչարեանը, որ հայ գրականութիւնը՝ Սասունցի Դաւիթ, Վէրք Հայաստանի, Ողիսական ու Շէյքսփիր, Թոլսթոյ , համաշխարհային բեմերու վրայ կենդանացուց, եւ կոչուեցաւ հայ մշակոյթի դեսպանը, արժանացաւ բազմաթիւ շքանշաններու, պետական մրցանակներու, պատուոյ նշաններու:

22 Հոկտեմբեր 2026

(Շարունակելի)

Մահագրական

ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ ԱՆՆԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1935–2026)

Ազգային նուիրումի եւ հայեցի հաւատարմութեան լուսաւոր ուղի մը

Կան անհատներ, որոնց կեանքը կը դառնայ ազգային ծառայութեան վկայութիւն: Անոնք իրենց նուիրումը կը տարածեն ընտանիքէն անդին՝ դէպի ազգը, համայնքն ու հայրենիքը՝ հաւատքով, զոհողութեամբ եւ հետեւողական աշխատանքով: Այդ նուիրեալ անհատներէն էր մեր սիրելի ընկերուհի Աննա Գէորգեան Սարգիսեան:

Աննա Սարգիսեանի կորուստը զգալի բաց մը պիտի ձգէ ոչ միայն իր ընտանիքին, այլեւ լիբանանահայ եւ յորդանանահայ ազգային կեանքին մէջ իր ներդրումը գնահատող բոլոր անոնց սրտերուն մէջ:

Այս պահուն մանկութեանս քաղցր յուշերը կը կենդանանան մտապատկերիս վրայ: Մենք՝ ՀԲԸՄ-ի Տեմիրճեան վարժարանի աշակերտներս, յաճախ առիթը կ՝ունենայինք վայելելու մեր դասընկերուհի Սիլվա Հայրապետեանի մօր՝ ընկերուհի Աննայի ներկայութիւնը՝ տիկնանց կազմակերպած ձեռնարկներուն ընթացքին: Ան, իր ամուսնոյն՝ ընկեր Վարուժան Սարգիսեանի կողքին, իր կեանքը նուիրաբերած էր հայ ազգային կեանքին եւ իրենց զաւակները մղած էին անդամակցելու միութենական ընկերային եւ սկաուտական շարժումներուն, ազգային պատկանելիութիւնը նկատելով ո՛չ միայն ժառանգութիւն, այլեւ պատասխանատուութիւն եւ պարտաւորութիւն:

Տարիներ անց, 1990-ականներուն, երբ կը պատրաստէի «Զարթօնք» օրաթերթի կնոջական էջը, ընկերուհի Աննան նամակագրութեամբ յաճախ իր գնահատանքն ու քաջալերանքը կը յայտնէր հայ կնոջ նուիրուած յօդուածներուս առիթով: Օր մըն ալ ընկեր Շահէ Ահարոնեան յայտնեց, թէ Յորդանան հրաւիրուած էի՝ Մայրերու տօնին առիթով ԹՄՄ-ԱՄՄ-ի ձեռնարկին որպէս օրուան բանախօս մասնակցելու:

Հրաւէրը կրկնակի ուրախութիւն պատճառեց ինծի, որովհետեւ առիթ պիտի ունենայի վերագտնելու նաեւ դասընկերուհիս՝ Սիլվան, որուն չէի հանդիպած Տեմիրճեանէն շրջանաւարտ ըլլալէս ի վեր: Իմ ուղիս զիս Կիպրոսի Մելգոնեան կրթական հաստատութիւն առաջնորդած էր, իսկ Սիլվայինը՝ Յորդանան:

Մայիսի երկրորդ շաբաթն էր, եւ ես արդէն Յորդանան կը գտնուէի՝ հիւրընկալուած ընկերուհիիս՝ Սիլվայի կողմէ: Յետմիջօրէին Սիլվայի մայրը՝ ընկերուհի Աննան, զիս ընդունեց իր յարկին տակ՝ իրեն յատուկ ջերմութեամբ, սրտաբացութեամբ եւ անկեղծ սիրալիրութեամբ: Այդ առիթով իր տունը հրաւիրած էր նաեւ ԱՄՄ-ի ընկերուհիները, եւ յարկը լեցուած էր հարազատութեան, մտերմութեան ու անկեղծ ուրախութեան մթնոլորտով: Աննայի հիւրընկալութիւնը սովորական ընդունելութիւն մը չէր. անոր տան մէջ ամէն ինչ կը շնչէր հոգատարութեամբ, բարեկամութեամբ եւ ընկերական կապերու արժեւորմամբ: Ընկերուհիները սրտամօտիկ խօսքերով կը կիսուէին իրենց մտերմութեամբ, միաժամանակ արտայայտելով իրենց գոհունակութիւնը նորահաս սերունդին մօտ նկատուող առողջ սերնդափոխութեան առիթով:

Այդ հանդիպումը ինծի համար մնաց առանձնայատուկ յուշ մը: Աննայի տան մէջ վերստին գտայ ոչ միայն մանկութեանս ընկերական աշխարհի ջերմութիւնը, այլեւ հայ կնոջ միութենական ոգին, որուն հիմքը բարեկամութիւնն էր, փոխադարձ յարգանքն ու ազգային ծառայութեան գիտակցութիւնը:

Ընկերուհի Աննայի համար ազգային ծառայութիւնը լոկ բարեսիրական նախաձեռնութիւններու մասնակցութիւն չէր: Անոր համար անիկա ազգային արժէքներուն հաւատարմութիւն էր, սէր՝ հայ դպրոցին ու մշակոյթին հանդէպ եւ յանձնառութիւն՝ գալիք սերունդներուն հայ մնալու կարելիութիւնը ապահովելու գործին:

Սփիւռքի տարբեր գաղութներուն մէջ իր նուիրումով եւ հայեցի ոգիով նպաստեց հայ կեանքի աշխուժացման: Ան կը պատկանէր այն սերունդին, որ ազգային պատկանելիութիւնը կը չափէր ո՛չ թէ խօսքերով, այլ կատարուած գործով, զոհողութեամբ եւ ազգին մատուցուած ծառայութեամբ:

Սիրելի՛ ընկերուհի Աննա,

Քու ֆիզիքական ներկայութիւնդ այլեւս պիտի չըլլայ մեր կողքին, սակայն ազգային նուիրումդ, հայեցի նկարագիրդ եւ ազգիդ մատուցած ծառայութիւնդ պիտի շարունակեն ապրիլ մեր յիշողութեան մէջ:

Ազգային ծառայութեամբ կերտուած կեանքերը չեն անհետանար. անոնք կը շարունակեն ապրիլ իրենց թողած հետքերով եւ յաջորդ սերունդներուն փոխանցած արժէքներով:

Մեր խորագգաց ցաւակցութիւնները կը յայտնենք ընտանիքիդ, զաւակներուդ, թոռներուդ եւ բոլոր հարազատներուդ՝ մաղթելով երկնային մխիթարութիւն եւ համբերութիւն:

Հանգչի՛ր խաղաղութեամբ, սիրելի՛ ընկերուհի Աննա:

Յիշատակդ թող մնայ լուսաւոր օրինակ՝ ազգային նուիրումի, հաւատարմութեան եւ հայու ինքնութեան անշեղ պահպանման:

Պ. Գ.

Օշին Քէշիշեանի խնկելի յիշատակին

Միացեալ Նահանգներու Հարաւային Գալիֆորնիոյ Հայկական գաղութի գրական անդաստանի օր ըստ օրէ նօսրացող տիտաններէն կաղնի մը եւս տապալեցաւ: Երուսաղէմ ծնած, Պէյրութ ուսանած՝ Օշին Քէշիշեանը Միացեալ Նահանգներ հասաւ 1956-ին եւ բնակութիւն հաստատեց Գալիֆորնիոյ Լոս Անճելըս քաղաքը:

Մեր բոլորին ծանօթ եւ բոլորէն սիրուած Օշինը՝ անգլիատառ հայկական շաբաթաթերթը (The Armenian Observor) հիմնեց Դեկտեմբեր, 1970-ին, որ լոյս տեսաւ մինչեւ Փետրուար, 2023-ը: Թերթի խմբագրութենէն անկախ, Օշինը դասաւանդեց հայերէն լեզու եւ եղաւ ուսանողութեան խորհրդատու՝ Կլէնտէյլ քաղաքի Գոլեճին մէջ, գրեթէ 27 տարի (1985-2012):

Օշինը այն սակաւաթիւ անձերէն է որ իր կեանքի ընթացքին՝ ներգրաւած էր հայկական համայնքային կեանքի բոլոր ոլորտներուն մէջ:

Հիմա խօսինք օրինակներով:

1. Ան հիմնադիր անդամներէն մէկն էր Մոնթեպելլոյի Հայոց Ցեղասպանութեան Յուշարձանին՝ Ճորճ Մանտոսեանի եւ Մայք Մինասեանի կողքին: Յուշարձանին ճարտարապետն էր Հրանդ Աղպաշեանը: Յուշարձանին շինարարութիւնը արժեց 120,000 տոլար եւ անոր պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ 1968 թուականին:

2. Ան երեք անգամ հրաւիրուած է Սպիտակ Տուն, Նախագահներ Ռէյկընի եւ Քլինթընի օրերուն: 9 Օգոստոս,1994-ին, երբ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան հրաւիրուած էր Սպիտակ Տուն՝ Նախագահ Պիլ Քլինթընի կողմէ, Օշինը մաս կը կազմէր այդ պատուիրակութեան:

3. Ան պատիւը ունեցած էր 1982-ին, Ուիլեամ Սարոյեանի աճիւնները փոխադրելու Հայաստան, ուր Կոմիտասի անուան զբօսայգի-պանթէոնին մէջ թաղուեցաւ՝ Խաչատուրեանի, Սարեանի, Իսահակեանի եւ Շիրազի գերեզմաններու կողքին: Թաղման արարողութեան մասնակցած էր նաեւ Հայաստանի Կենտկոմի Առաջին Քարտուղար Կարէն Տէմիրճեանը, որ աւուր պատշաճի դամբանական մըն ալ խօսեցաւ:

4. Ազգային բարերար Ալեք Մանուկեան, Ճորճ Մանտոսեանն ու Օշինը՝ որպէս նախկին Սաղիմահայեր, ղրկեց Երուսաղէմ, որպէսզի Նիւթական բաւականին մեծ օժանդակութիւն մը կատարելով՝ փրկէին Հայոց Պատրիարքարանին պատկանող կարեւոր ձեռագիրներու վաճառումը:

5. Ան մասնակցած է շատ մը միջազգային գիտաժողովներու եւ հոն ներկայացուցած է 16 ուսումնասիրութիւններ՝ Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Արժանթինի եւ Հարաւային Ափրիկէի մէջ:

Օշինին մահով, Հարաւային Գալիֆորնիոյ հայկական համայնքը կը կորսնցնէ դաստիարակ մը, խորհրդատու մը, խմբագիր մը, գրող մը եւ վերջապէս՝ դէպքերու, դէմքերու եւ թուականներու համայնագիտարան մը, որ շատ դժուար պիտի ըլլայ փոխարինել:

Վարձքդ կատար սիրելի Օշին, թող Աստուած հոգիդ լուսաւորէ եւ օտար այս հողը՝ թող թեթեւ գայ վրադ: Յիշատակն արդարոյն՝ օրհնեալ եղիցի:

ԳԷՈՐԳ ՔԷՕՉԿԷՐԵԱՆ

ԳԻՐՔԸ՝ ՈՐՊԷՍ ՄՏԱՒՈՐ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐՒ ԵՒ...

(Շարունակուած 5-րդ էջէն)

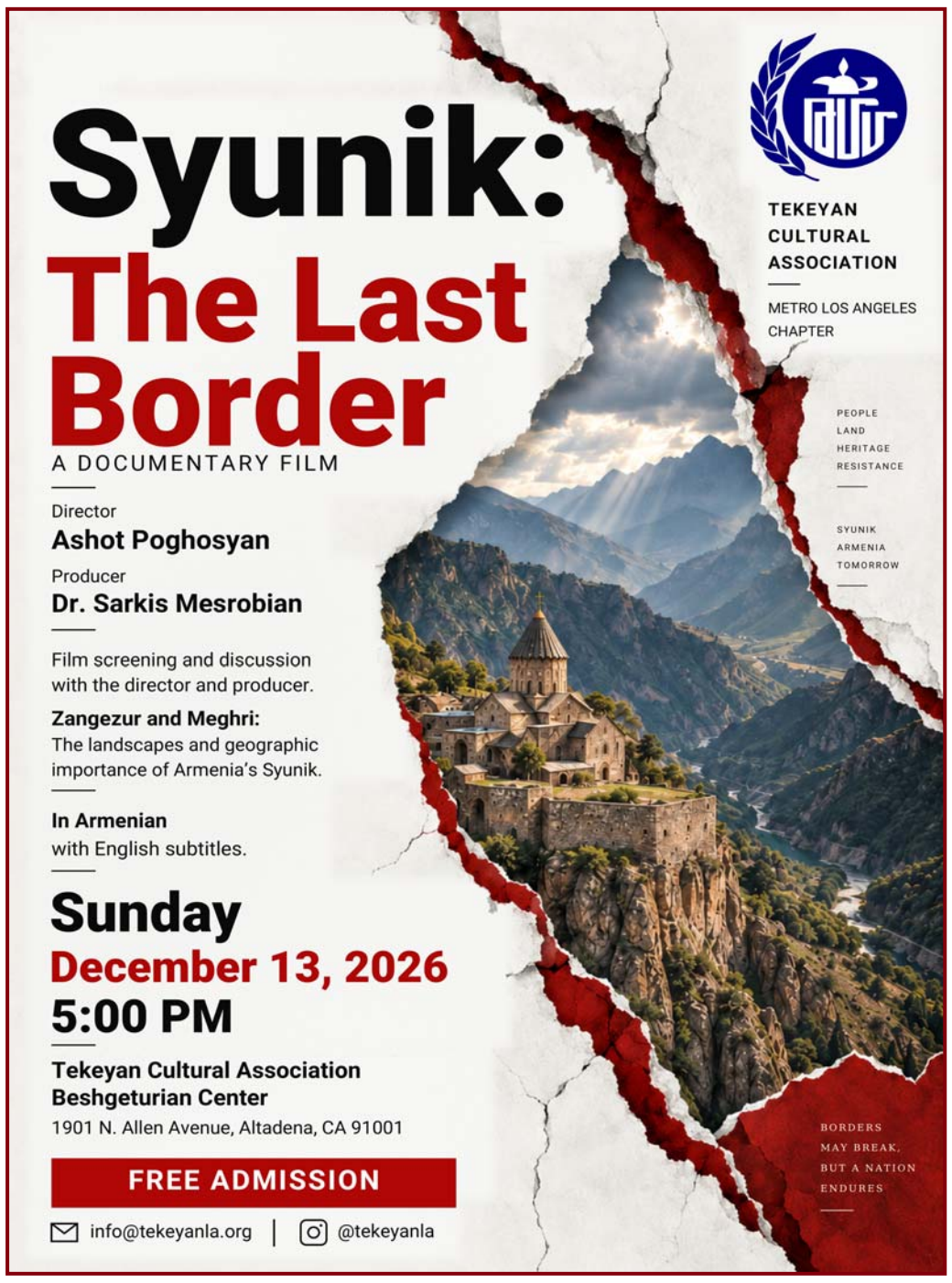
Գրքի արժէքը պայմանաւորուած է նաեւ այն հանգամանքով, որ դրանում համադրւում են ուսումնասիրական, հրապարակախօսական, տեղեկատուական վաւերագրական նիւթեր: Այդ բազմազանութիւնը հնարաւորութիւն է տալիս դիտարկելու Նալպանտեանի գործունէութիւնը մի քանի փոխկապակցուած ոլորտներում՝ լեզուական ու գրական հետաքրքրութիւններ, ազգային եւ հասարակական խնդիրների քննութիւն, ինչպէս նաեւ հայ գրքի տարածման ուղղուած գործնական նախաձեռնութիւններ: Հեղինակի անհատական մօտեցումը յատկապէս նկատելի է այն նիւթերում, որտեղ նա անցեալի փաստերին անդրադառնում է ներկայի հարցադրումներից ելնելով՝ փորձելով բացայայտել դրանց շարունակական նշանակութիւնը:

Ամփոփելով՝ կարելի է նշել, որ Յովսէփ Նալպանտեանի «Կեանքի հետ» ժողովածուն ներկայացնում է հեղինակի երկարամեայ մտաւոր եւ մշակութային գործունէութեան տարբեր շերտերը: Այն հետաքրքրութիւն է ներկայացնում հայ գրքի, լեզուի, գրականութեան, Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնների եւ մշակութային ժառանգութեան պահպանման հարցերով զբաղուող ընթերցողների ու մասնագէտների համար: Գրքում տեղ գտած նիւթերը, փաստագրական վկայութիւններն ու անձնական դիտարկումները հնարաւորութիւն են տալիս ծանօթանալու ոչ միայն առանձին խնդիրների շուրջ հեղինակի տեսակէտներին, այլեւ նրա գործունէութեան այն սկզբունքին, ըստ որի՝ գիրքը գիտելիքի փոխանցման, ազգային յիշողութեան պահպանման եւ մշակութային պատասխանատուութեան կարեւորագոյն միջոցներից է:

«Կեանքի հետ» ժողովածուն, այսպիսով, իր բովանդակային բազմազանութեամբ եւ փաստագրական նիւթերով ամբողջացնում է Յովսէփ Նալպանտեանի մտաւոր հետաքրքրութիւնների ու հասարակական գործունէութեան պատկերը՝ գիրքը դարձնելով կեանքի, մշակոյթի եւ ազգային ինքնագիտակցութեան միջեւ շարունակուող երկխօսութեան տարածութիւն:

Երեւան, Նոյեմբեր 2026

ԿԱՅԱՔԱՐ Շաբաթաթերթ
www.baikarweekly.com

ՈՒՆԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՐՔԻ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՀԱՍՅՈՒԹԱՄԲ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Տոքթ. ՍԱՐԳԻՍ ԱՏԱՄ

11 Նոյեմբեր 1942-ին Թուրքիոյ խորհրդարանին կողմէ ընդունուած Ունեւորութեան Տուրքը (Varlik Vergisi) տնտեսական եւ հոգեբանական ծանր հարուած հասցուց պոլսահայ համայնքին՝ նպատակ հետապնդելով ամբողջութեամբ կազմալուծել փոքրամասնութիւններու տնտեսական ներկայութիւնը: Այս օրէնքը պատճառ դարձաւ հայերու սեփականութեան բռնագրաւման, տնտեսական սնանկացման եւ մարդկային ողբերգութիւններու:

Պոլսահայ Համայնքին Հասցուած Հիմնական Վնասները. Խտրական եւ Չափազանցուած Տուրքեր. Տուրքերու չափը կ՛որոշուէր կամայականօրէն՝ ըստ ազգային պատկանելիութեան: Հայերը ստիպուած էին վճարել իրենց գոյքի արժէքին շուրջ 232%-ը, մինչ մահմետական թուրքերու համար այս դրոյքաչափը ընդամէնը 4.94% էր:

Գոյքերու, Կալուածներու եւ Սեփականութեանց Կորուստ. Տուրքը կախիկ դրամով վճարելու համար տրուած էր ընդամէնը 15 օրուան պայմանաժամ: Պոլսահայ վաճառականները, արհեստաւորներն ու բնակիչները ստիպուած եղան չնչին գիներով աճուրդի հանել կամ վաճառել իրենց տուները, խանութները, գործարաններն ու անձնական իրերը: Այսպիսով, անոնց սեփականութիւնը զանգուածաբար անցաւ թուրք պետութեան կամ թուրք անհատներու ձեռքը (տնտեսութեան թրքացում):

Աքսոր եւ Աշխատանքային Ճամբարներ. Անոնք, որոնք չէին կրնար վճարել պահանջուած անհրական գումարները, ձերբակալուեցան եւ աքսորուեցան Էրզրումի Աշքալէ (Askale) շրջանի հարկադիր աշխատանքային ճամբարներ: Աքսորեալներու մեծ մասը պոլսահայ, յոյն եւ հրեայ տղամարդիկ էին, որոնք ստիպուած էին ծանր ձմեռնային պայմաններու մէջ քար ջարդել ու ճամբայ շինել: Ծանր պայմաններու պատճառով ճամբարներուն մէջ արձանագրուեցան մահուան դէպքեր:

Համայնքային Կառոյցներու Տկարացում. Տնտեսական այս հարուածը քանդեց համայնքին հիմնական դրամագլուխը: Պոլսահայ բարեգործական, կրթական եւ եկեղեցական հաստատութիւնները զրկուեցան իրենց աւանդական նիւթական աղբիւրներէն եւ հովանաւորներէն, որոնք ամբողջովին սնանկացած էին:

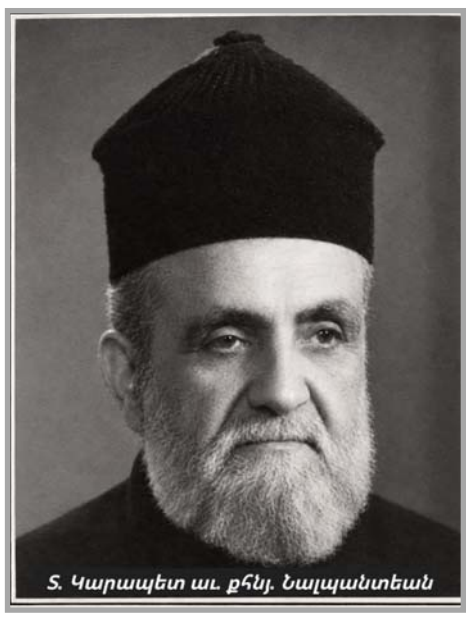
Բարոյահոգեբանական-Տնտեսական Հարուած եւ Արտագաղթ. Օրէնքը վերջնականապէս խորտակեց Թուրքիոյ մէջ ապրող հայերու հաւատքը՝ հաւասար քաղաքացիութեան հանդէպ: Պոլսահայ համայնքին մէջ տիրեց վախի ու անապահովութեան մթնոլորտ, ինչ որ պատճառ դարձաւ, որ յաջորդող տարիներուն հազարաւոր հայեր ընդմիշտ լքեն Սթամպուլը եւ արտագաղթեն:

Այս տուրքը, թէեւ պաշտօնապէս ջնջուեցաւ 1944-ի մարտին միջազգային ճնշումներու տակ, արդէն իսկ հասցուցած էր իր տնտեսական մահացու հարուածը՝ արմատախիլ ընելով պոլսահայութեան դարաւոր տնտեսական կայունութիւնը:

ՉՈՐՍ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ...

(Շարունակուած 8-րդ էջէն)

շրջանաւարտ, որ քահանայական սքեմ պիտի ստանար 1934-ին ու հովուէր հալէպաբնակ այնթապցի ծուխերը շուրջ 35 տարի: Իր կենսագրականը կը յիշեցնէ մեզի, թէ նախքան ձեռնադրութիւնը՝ Նազարէթ (իր աւազանի անունն է) ուսուցչական կարճատեւ պաշտօններ վարած էր Քիլիս, Հալէպ եւ Մուսուլ: Հմուտ շարականագէտ ու ծիսագէտ էր: Ունեցած էր ճոխ գրադարան եւ շարունակ օգտուած անկէ: Իր որդիներէն մին հիմնադիր-սեփականատէրն էր երբեմնի «Տպարան Հալէպ»-ի, միւսը՝ ուշ տարիքի մէջ քահանայացաւ 1996-ին, նմանապէս վերակոչուելով Տ. Կարապետ, սակայն ունեցաւ կարճատեւ ծառայութիւն:

Տ. Կարապետ աւ. քհնյ. Նալպանտեան

Եւ ահա չորրորդ ու վերջին ստորագրութիւնը մօրս Կիրակնօրեայի վկայականին վրայ. **ԽԱԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ** (1883-1968): Անթիլիասի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հեռաւոր անցեալի պատմութիւնը քրքրողներ լա՛ւ կը ճանչնան այս անունը, որ երկիցս (1940-45 եւ 1952-55) վարեց կաթողիկոսական տեղապահի պաշտօն ու կամայ-ակամայ ներքաշուեցաւ 1950-ականներու եկեղեցական տագնապի փոթորկայոյզ անցքերուն մէջ: Սիսի **Աջապահեան** կաթողիկոսներու տոհմին շառաւիղներէն էր ան, Սահակ Բ. հայրապետին մօտիկ գործակից: Հոգեւոր-թեմական ծառայութիւններ մատոյց ի Դամասկոս, Անտիոք եւ Լիբանան: Կարողութիւններով՝ համեստ, բայց աւանդապահ, Զարեհ կաթողիկոսի 1956-ի վիճայարոյց ընտրութենէն ետք պահ մը քաշուեցաւ միաբանութենէն, բռնեց ընդդիմադիր դիրք, սակայն աւելի ուշ վերադարձ կատարեց իր հոգեւոր «տուն»-ը՝ Անթիլիաս, ուր ապրեցաւ քանի մը տարի, մինչեւ իր հուսկ շունչը: Վախճանեցաւ Ազունիէի Ազգ. Բուժարանը, 85 տարեկանին:

Խադ արք. Աջապահեան

***

Կը տեսնէք, թէ համեստ ու աննշան վկայական մը որքա՜ն հեռուները տարաւ մեզ ու մղեց որ պտտկինք հոս-հոն, ցատկռտենք թառէ-թառ, մօտիկ կամ հեռաւոր անցեալէն յուշեր, դէպքեր ու անուններ վերակոչելով:

Այո՛, համեստ վկայական մը, որուն ներքեւ դրոշմուած չորս ստորագրութիւնները «չորս աշխարհ»-ներ բացին մեր դիմաց, քանի որ իւրաքանչիւր անհատի կեանքը վէպ մըն է ինքնին…:

Այսօրուան «վէպ»-ին հերոսները բացառաբար կիլիկեցիներ էին. երեքը «Կիլիկիոյ Աթէնք»-էն՝ Այնթապէն, մէկը՝ թագաւորանիստ ու կաթողիկոսանիստ Սիսէն…:

Հալէպ

